

Kurt Lewin Alapítvány a toleranciáért
1052 Budapest, Váci utca 9. III. 1.
www.kla.hu
+36.1.411.0940



Fogyatékossgal élők a felsőoktatásban Kutatási beszámoló

Készült:

az

Oktatási Jogok Biztosának Hivatala megbízásából

Budapest, 2005. május

Készítették:

Héra Gábor – Kun Eszter – dr. Ligeti György

Budapest, 2005. május

Bevezetés

2005 januárja és 2005 májusa között a Kurt Lewin Alapítvány kutatócsoportja a hazai felsőoktatási intézményekben tanuló, fogyatékossgal élő hallgatókra koncentráló kvalitatív felmérést végzett. Az empirikus kutatás lebonyolításával naprakész információt kívántunk kapni arról, hogy

- 1.** az esélyegyenlőséget biztosító törvényi szabályozás követelményeinek eleget tesznek-e a felsőoktatási intézmények
- 2.** az egyetemek és főiskolák fogyatékos hallgatóit milyen tényezők akadályozzák/segítik tanulmányaik elvégzésében
- 3.** milyen követelményekkel és tartalmakkal lenne indokolt kibővíteni a jelenlegi törvényi szabályozást.

A fogyatékossgal élők, ezen belül a felsőoktatási intézményben tanulók esélyegyenlőségét több jogszabály és rendelet is elő kívánja segíteni.¹ A kutatás nyomán szándékunk szerint azt akartuk feltárni, hogy a jogszabályokban megfogalmazott követelmények teljesítése érdekében milyen lépések történtek a hazai egyetemeken, főiskolákon. A felmérés eredményeként az **esélyegyenlőséget elősegítő kormányzati stratégia** is könnyebben kialakítható.

A kutatási tervben megfogalmazottak alapján a kutatócsoport a felsőoktatásra koncentrált. A fogyatékossgal élő fiatalok élethelyzetének, a felmerülő problémáknak a megértéséhez azonban az **egyetemi, főiskolai tanulmányok előtti időszakra** is röviden kitért a vizsgálat. Ugyancsak

¹ Ezek közül a legfontosabbak: 1998. évi XXVI. törvény (A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról), 1997. évi LXXVIII. törvény (Az épített környezet alakításáról és védelméről), 29/2002 OM rendelet (A fogyatékossgal élő hallgatók tanulmányainak folytatásához szükséges esélyegyenlőséget biztosító feltételekről). Az 1993. évi LXXX. törvény (A felsőoktatásról) valamint a 2003. évi CXXV. törvény (Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvény).

fontos szempontnak bizonyult, hogy a **szülői háttér** szerepét, annak fontosságát is megismerjük. A vizsgálatunkkal tehát valamelyest szélesítettük a megismerni kívánt jelenségek, ok-okozati összefüggések körét.

A továbbiakban először a **fogyatékossgal élő hallgatók alacsony létszámának** az okait tárgyaljuk. Ezt követően a különböző sérülésekkel élő hallgatóknak **a tanulmányok során felmerülő főbb problémáit** mutatjuk be, majd a koordinátori rendszer jellemzőiről olvashatnak. A tanulmány végén olyan pozitív gyakorlatokat gyűjtöttünk össze, amelyek példa értékűek lehetnek az esélyegyenlőséget megteremteni kívánó felsőoktatási intézmények számára.

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	3
TARTALOMJEGYZÉK	5
JELENSÉGEK	8
<i>1. A fogyatékos hallgatók alacsony létszáma</i>	<i>8</i>
A közoktatás szerepe	9
A szülői háttértámogatás szerepe	11
Az akadálymentesítés	13
A fogyatékossgal élő felvételizők iránti attitűdök	15
Érdekérvényesítés	17
Összefoglalás	19
<i>2. A hallgatók tanulmányokkal kapcsolatos nehézségei</i>	<i>20</i>
A mozgássérültek főbb problémái	20
A látássérültek főbb problémái	24
A hallássérültek főbb problémái	28
A beszéd-, és más fogyatékosok	30
Az egyéb egészségügyi problémákkal küzdők	32
Összefoglalás	33

<i>3. A koordinátori rendszer</i>	<i>36</i>
A koordinátorok elérhetősége	36
A koordinátorok kinevezése, felkészültsége, szakmai tudása	37
A koordinátorok ellenőrzése	39
Státuszhalmozás	40
A normatíva nyomon követése	41
A koordinátorok főbb problémái	42
Összefoglalás	48
POZITÍV GYAKORLATOK	49
A KUTATÁS TAPASZTALATAINAK ÖSSZEFOGLALÁSA	54
A KUTATÁS MÓDSZERTANA	59

Jelenségek

1. A fogyatékos hallgatók alacsony létszáma

A **felsőfokú végzettséggel** rendelkező munkavállalók a munkapiacra **nagyobb eséllyel** tudnak elhelyezkedni. A diplomaszerzés a társadalmi felemelkedés esélyeit növeli, a társadalmi-gazdasági státusz javulását vonhatja maga után. A fogyatékossgal élők esetében a felsőfokú végzettség megszerzése kiemelt eszköze lehet az élethelyzet javításának. Ennél a csoportnál ugyanis a fizikai munkakör betöltésének a lehetősége az egészségkárosodás miatt legtöbbször korlátozott, ezért sokszor csak a szellemi munkavégzés jelent reális kereseti lehetőséget.

Habár a felsőoktatási intézményeknek emiatt nagy szerepe lenne a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésében, a fogyatékos személyeknek – a társadalom egészére jellemző 10%-kal szemben – megközelítőleg 1–2%-a tanult a főiskolákon, egyetemeken 1998-ban.² A 2003-04-es oktatás statisztikai évkönyv adatai alapján³ a hallgatói létszám tavaly már meghaladta a 400 000-et, tapasztalatunk szerint a fogyatékossgal élő hallgatók száma ezzel párhuzamosan ugyancsak növekedett. Ezen növekedés ellenére azonban napjainkban még mindig igen **alacsony a sérült hallgatók száma** a felsőoktatásban. A kutatás tapasztalatai alapján ez az alacsony részvétel több – az alábbiakban bemutatásra kerülő – okra vezethető vissza.

² Az Oktatási Minisztérium 1998-as tájékoztató felmérése alapján az akkori hozzávetőleges 30.000-es hallgatói létszámon belül megközelítőleg 300 főre becsülték a fogyatékossgal élő hallgatók számát.

³ Oktatás-statisztikai évkönyv – 2003/04, Oktatási Minisztérium Közgazdasági Főosztályának Statisztikai Osztálya, Budapest, 2004.

A közoktatás szerepe

A fogyatékossgal élő hallgatókkal készült interjúk során beszélgetőpartnereink időnként utaltak arra, hogy az egyetemet vagy a főiskolát megelőzően **tanáraik nem támogatták továbbtanulásukat**. Ezeknek a sérült diákoknak a pedagógusaik, a nevelőik az általános iskolában, vagy éppen már az óvodában nem javasolták, hogy magasabb fokozatú oktatási intézménybe folytassák tanulmányaikat. Az eltanácsolást nem egyszer indokolatlanul, a tudással, a tanulási képességekkel kapcsolatban megalapozott információkkal nem rendelkező pedagógusok tették meg.

V: Az óvodában nagyon nagyon jó tesztekert írtam, ilyen iskola előkészítő tesztekert. Ennek ellenére közölték a Pető Intézetben is a tanárok, meg a szomszéd tanár is, hogy engem kiségitő iskolába kéne íratni. Mert biztos, hogy ha fizikailag ilyen vagyok, akkor értelmileg is. A gimnáziumi tanárom meg közölte, ő másodikban lett az osztályfőnökünk, közölte két hét után anyuékka, hogy ez a gyerek még a harmadikat se fogja elvégezni. Most írom a második szakdogámat.

K: Középkiskolai tanáraid tudták, hogy te egyetemre fogsz menni?

V: Igen.

K: Mit szóltak hozzá?

V: Mondtam, az osztályfőnök szerint még a harmadikat se tudom elvégezni. Közölték, hogy egyetemre akar menni? Hát hogy fogja tudni elvégezni?

K: Mivel indokolták ezt a kétségüket?

V: Figyelje, az ember tele van – tisztelet a kivételnek, a nagy többség – előítéllettel. Ha megfigyeled, akkor nagyon gyorsan ítéleznek az emberek, mert nincs idejük, hogy megismerjék a másikat. És azt hiszik, hogy ha fizikailag valaki gyenge, akkor biztos szellemileg is gyenge. **(Részlet egy mozgássérült hallgatóval készült interjúból)**

Otthon én tanítottam, és csak kétszer három órát voltunk egy héten egy tanítónőnél. Aki – mivel annyira félénk volt a fiam – úgy gondolta, hogy úgy se lesz belőle semmi. Az egyik pedagógus azt is mondta, hogy ha nem is lesz belőle semmi, legalább a nevét tanulja meg leírni. És így is foglalkoztak velem. **(Részlet egy fogyatékossgal élő egyetemi hallgató édesanyjával készült interjúból)**

A felsőoktatási intézmények által támasztott követelményeknek való felkészülés és megfelelés szempontjából a középiskola szerepe a

meghatározó. A sérült emberekkel szembeni előítéletek azonban már az alapfokú oktatásban is visszavethetik a diákok továbbtanulási kedvét. A középiskolai jelentkezés gondolatát esetleg már ekkor elveti az a fogyatékossgal élő tanuló, aki a további kudarcokat és kritikákat el akarja kerülni.

A pedagógusok támogatását élvező fiatalok ezzel szemben nagyobb eséllyel kerülnek be a felsőoktatási intézményekbe. Ezek a tanárok a felkészülésben, a felvételihez szükséges tananyag elsajátításában tudnak pótolhatatlan segítséget nyújtani.

Ezeket a tapasztalatokat a Lelkierő – Fiatalon a Fiatalokért Egyesület megbízásából végzett regionális kvalitatív felmérés előzetes eredményei is alátámasztják.⁴ A narratív interjú technikáját alkalmazó kutatás vezetőjének beszámolója szerint a fogyatékossgal élő hallgatók közül sokan nem tudják elvégezni a középiskolát sem, mert nem tudtak bejutni ilyen képző intézményekbe. Emiatt többen kényszerpályára kerülnek: eleve sérültek számára létesült iskolákban tanultak/tanulnak tovább. Ezek az intézmények azonban sokszor nem készítették fel a diákokat megfelelően a továbbtanulásra; az ott folyó oktatás színvonala alacsonynak mondható.

Gyakran előfordul, hogy a – felsőoktatásig esetlegesen eljutó – hallgatók a képességek hiánya vagy az akadálymentesítés elmaradása miatt nem az érdeklődésüknek megfelelően választanak szakot. A sérült hallgatókra leginkább jellemző a számítástechnikai szakirányok preferálása, azonban az itt tanulók is sokszor egészen más jellegű érdeklődési területtel rendelkeznek.

⁴ A Jásznagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék felsőoktatási intézményeiben tanuló fogyatékossgal élő hallgatók körében végzett kutatás címe: A fogyatékossgal individualitása. A felmérés az Ifjúsági Családügyi Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium támogatásával készült. Ez úton szeretnénk köszönetet mondani Wohlfarth Eszternek, az idézett kutatás vezetőjének és lebonyolítójának, aki számunkra a kért információkat megadta a kutatás tapasztalatairól.

További nehézséget jelent, hogy a sérült fiatalok számára kialakított iskolák leginkább a megyeszékhelyeken és a fővárosban találhatóak. Az itt folytatott tanulmányok miatt a fogyatékossgal élők támogatása szempontjából sokáig nélkülözhetetlen családi háttere darabolódhat szét a vidéken élőknek.

A szülői háttértámogatás szerepe

A továbbtanulás szempontjából kardinális szerepe van a szülői háttértámogatásnak. Már az alap-, és középfokú oktatás esetében is elengedhetetlen a szülői segítség, e nélkül a diákok igen nagy valószínűséggel abbahagyják tanulmányaikat.

„De mivel sérült az idegrendszere, a mozgása is elég nehézkes, és elég nehezen olvasható az írása, és aztán hát...akkor beszéltem az igazgatónővel, hogy Sz.-nek ilyen problémája van, és hogy a dolgozók gimnáziumában jegyzeteléssel tanulnak, és nem közvetlenül a tankönyvből, mert tömörítik az anyagot...ezért hát kérdeztem, hogy hogyan lehetne ezt megoldani, mert hogy Sz. lassan is jegyzetel, meg nehezen olvashatóan. És akkor azt mondta, hogy járjak be vele én is. Úgyhogy aztán Sz. is jegyzetelt, mert ő is akart jegyzetelni, csak sokszor maga is nehezen tudta kiolvasni, úgyhogy én is jegyzeteltem, négy éven keresztül jártam be vele a gimnáziumba. És én is jegyzeteltem, és a kettőt összeegyeztettük, a kettőt átírtam úgy, hogy ő azt el tudja olvasni. Úgyhogy aztán átírtam az egészet, és abból tanult, és egyre jobb eredménnyel vizsgázott. Úgyhogy aztán úgy érettségizett le, el is hoztam az érettségi bizonyítványnak a fénymásolatát, hogy nagyon megdicsérte még az elnök is.” **(Részlet egy fogyatékossgal élő hallgató édesanyjával készült interjúból)**

A gyermekük igényeit, szokásait jól ismerő szülők kétségtelenül hatékonyan tudják támogatni a tanulmányok folytatását. Az esetek többségében azonban a háztartás vezetéséhez szükséges bevételek előteremtésének a kényszere miatt a szülők kapacitása is véges. A sérült fiataloknak nyújtott támogatás megnövekedett időbeli és anyagi ráfordítást igényel a család részéről, és ezt csak kevesen tudják magukra vállalni. A fogyatékossgal élő fiatalok esélyegyenlőségének a biztosítása szempontjából ezért lenne fontos a munkájukért juttatásban részesülő, vagy azt önkéntes alapon végző segítők hálózatának a kiépítése. Tapasztalataink szerint ez a szolgáltatás azonban

még nem eléggé kiépített a felsőoktatási intézményekben. A jelenleg hallgatói jogviszonyban lévő sérült hallgatók ezért legtöbbször informális csatornáikat kihasználva, barátságokra és ismeretségekre építve maguk alakítják ki azt a támogató „stábot”, melynek tagjai a tanulmányaikat segítik. Az ide tartozó személyek általában ellenszolgáltatás nélkül fénymásolják a jegyzeteket, mondják kazettára a kötelező olvasmányokat, vagy éppen segítenek a közlekedésben. Az ilyen kapcsolatokkal nem rendelkező – illetve a külső segítséget elutasító – hallgatók azonban **kizárólag szüleik segítségét** vehetik igénybe.

„Ilyenkor félév végén csinálnak egy helyben fordítást, ami ugye nekem hihetetlenül nagy izével jár, hogy én ilyenkor megkérem az édesanyámat, hogy vegyen ki otthon szabadságot, utazzon fel X.-re, jöjjön ide, szótárazzon nekem, mert csak így tudom csinálni. (...) Ez egy napos program. Egyrészt neki is elmegy egy nap szabadsága, ami nem mindegy, másrészt neki is nagyon megterhelő.” **(Részlet egy vak hallgatóval készült interjúból)**

Ismét hangsúlyozzuk: a sérült hallgatóknak tanulmányaik elvégzése során – a speciális berendezésekkel, alkalmazásokkal, informatikai eszközökkel és szolgáltatásokkal szembeni igények miatt – nagy anyagi terhet kell magukra vállalni. Ezt a többlet-forrást se önkéntesekkel, se informális csatornákon keresztül kiépített támogatói hálózattal nem tudják előteremteni a fogyatékossgal élő hallgatók, ebben kizárólag önmagukra, szüleikre illetve a kiemelt állami normatívára utaltak.

Az akadálymentesítés

A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény 82. §-a szerint

„Minden magyar állampolgárnak joga van (...) az általa választott felsőoktatási intézményben és szakon felsőfokú tanulmányokat folytatni.”

A felsőoktatási intézmények többsége ennek a követelménynek jelenleg még nem tud eleget tenni, hiszen – habár azt más törvények és rendeletek⁵ is előírják – komoly **elmaradások** vannak az **akadálymentesítés** területén. Ezeket a hiányosságokat elsősorban az ilyen jellegű beruházások magas költség-igényével magyarázták interjúalanyaink. Bizonyos berendezések (pl.: liftek, rámpák) kiépítése valóban magas költségvonzatot jelenít meg a forráshiányos egyetemek és főiskolák számára. Az akadálymentesítést ezért általában csak egy stratégia keretein belül, a rendelkezésre álló pénzüsszeg előzetes „felcímkézésével” és célirányos felhasználásával lehet megoldani. A hosszú távú stratégiával nem rendelkező felsőoktatási intézmények az ilyen jellegű beruházások területén jobbak elmaradtak.

Az akadálymentesítés alatt megfigyelésünk szerint a mozgásukban korlátozott hallgatókat érintő fizikai akadálymentesítést értik leggyakrabban az egyetemi vezetők. A látássérültek és hallássérültek, valamint a más fogyatékosok esetében is beszélhetünk azonban ilyen jellegű fejlesztésekről. Látássérültek esetében például a vezetőszőnyeg használata, a lépcsőperemek élénkebb színnel történő megjelölése, a termék számozásának vagy a liftek érintőpaneljeinek a dombornyomásos kialakítása nagy segítséget jelenthet.

⁵ Ezek közül a legfontosabbak: 1998. évi XXVI. törvény (A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról), 1997. évi LXXVIII. törvény (Az épített környezet alakításáról és védelméről), 29/2002 OM rendelet (A fogyatékosokkal élő hallgatók tanulmányainak folytatásához szükséges esélyegyenlőséget biztosító feltételekről).

Az akadálymentesítés az információhoz való hozzájutás szempontjából is megvalósítható. Az órai jegyzetek, kötelező olvasmányok digitális formában biztosított elérhetősége nem csak a látássérültek, hanem a diszlexiás, diszgráfiás hallgatóknak is komoly támogatást jelenthet. Az erre kifejlesztett alkalmazások használatával ugyanis elsajátítható a célcsoport számára egyébként csak nehezen hozzáférhető tananyag. (Hozzáteszük: ezek a digitális szöveg felolvasására alkalmas programok is nehezen hozzáférhetőek. Azokat sokszor csak illegálisan tudják beszerezni az érintettek.) A hallássérültek esetében az előadásokon használt hangosítás, az előadókban kiépített indukciós hurok jelenthetne előrelépést.

A felsorolt beruházások megvalósítása, az alkalmazások megvásárlása már nem jelentene komoly anyagi megterhelést a felsőoktatási intézmények számára. Az ezen a téren tapasztalható hiányosságok már inkább az érdektelenséggel, a nem megfelelően artikulált hallgatói igényekkel, a koordinátorok szakmai képzetlenségével illetve az alacsony érdekérvényesítő képességükkel magyarázható. Nagy valószínűséggel a sérült fiatalok nagyobb számban jelennének meg az egyetemeken/főiskolákon, ha a fizikai mellett a kommunikációs akadálymentesítés területén is komolyabb beruházások történnének.

Habár az nem a felsőoktatás témaköréhez tartozik, azonban nagyon röviden szólnunk kell a **tömegközlekedésben** rejlő nehézségekről is. Interjúalanyaink beszámolója szerint se a – helyi, illetve távolsági – buszon, se vonaton való közlekedésben nem megoldott a mozgássérültek szállítása. Ez indokolatlanul nagy többletterheket ró az érintettekre, megnehezítve a felsőoktatásban való részvételüket (is).

A fogyatékossgal élő felvételizők iránti attitűdök

Bizonyos szakok és karok vélt vagy valós szakmai követelményekre hivatkozva jelenleg is **megkérdőjelezzik**, hogy a **fogyatékossgal élő hallgatók eleget tudnak-e tenni bizonyos szakmai követelményeknek**. A sérült felvételizőkkel szemben ezek az intézmények elutasító magatartást tanúsítanak.

„Például amit az orvosi karról beszéltünk, hogy fogyatékkal élő ember ne menjen orvosnak, mert fogyatékkal él. Tehát tautológiába futnak időnként. Mert ennek fizikai, fiziológiai megkötései vannak. Ne akarjon valaki beleesni a vegyszertartályba, mikor azzal dolgozik...hát ilyen ügynek fogják fel mindig. Kicsikét túlhierarchizált a közeg, kicsikét régies a gondolkodás. De egyébként semmi probléma, csak nem lehet bejutni, és nem veszik fel a hallgatót.” **(Részlet egy hallgatói önkormányzat elnökével készült interjúból)**

Ebből a szempontból az új felvételi rendszer bevezetése előrelépést jelenthet. Ha a sérült diák az érettségien elért pontszáma alapján tud továbbtanulni egy felsőoktatási intézménybe, akkor a felvételi eredményeit esetlegesen befolyásoló előítéletek nem tudnak érvényesülni.

„Én most azt látom, hogy igenis meg fog nyílni mindenki előtt a lehetőség, és még azok a nagyon...hogyan is fogalmaztam meg...elég durva dolog lesz, de ilyen ellenérzések, hogy például most ez meg fog szűnni, hogy felvételin ott van valaki. És nem tud egy ilyen akár személyes antipátia vagy unszimpátia mentén, és lehet, hogy nem tudatosan, csak tudattalanul mégis azt mondani, hogy akkor mégse őt, hanem a másikat veszem fel, mert ezzel gond lesz, ezzel nem tudom miért...nem tudjuk amúgy se, nem tudunk vele majd foglalkozni. Szóval még ez se lesz, emiatt sokkal többen fognak szerintem bekerülni.” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

Itt hangsúlyozzuk, hogy a fogyatékossgal élő hallgatókkal szemben már a felvételin érvényesülő **negatív diszkrimináció** csak **kevés oktatási intézményt érint**. Ezzel már csak elvétve találkozhatunk az egyetemeken, főiskolákon.

A vizsgálat megkezdésekor **részvevő megfigyelések** zajlottak a fogyatékossgal élő fiatalok vizsgáin. A kutatócsoport tagjai írásbeli és szóbeli beszámolókon vettek részt, részletesen lejegyezve az ott látottakat és elhangzottakat. A részvételnek több célja volt. Egyrészt fel kívántuk tártani, hogy a rendeletben szabályozott előírásoknak mennyire tesznek eleget a felsőoktatási intézmények.⁶ Másrészt arra is kíváncsiak voltunk, hogy érvényesül-e valamilyen diszkrimináció a sérült hallgatókkal szemben.

Tapasztalataink alapján kijelenthetjük, hogy **hátrányos megkülönböztetésben nem részesültek** interjúalanyaink. Az esetek döntő többségében az egyenlő elbírálás elve érvényesült a vizsgákon, az elsajátított tudás alapján osztályozták az oktatók. Az egyéb vizsgákra vonatkozó hallgatói beszámolók ezt a megfigyelésünket alátámasztották.

A fogyatékossgal élő hallgatókkal készült interjúink során beszélgető-partnereink ritkán utaltak a pozitív diszkriminációval kapcsolatos élményeikre. A pozitív megkülönböztetés is az egyenlő bánásmód követelményének megsértését jelenti, a beszámolók szerint ez még érzékenyebben érintette a hallgatókat.

K: Vizsgákon volt bármi problémád?

V: Nézd, így...én csak egy dolgot tudnék mondani, biztos csodálkozni fogsz. Az elsőben volt, a pszichológia tanárnő, aki szerintem felosztályozott. És én ezt nem tudom elviselni, tehát a pozitív diszkriminációt. Szerintem az sokkal rosszabb, mint a negatív. Mert a negatív, azt úgylis tudod, mert fel vagy rá készülve. (...) Tudod én már ahhoz elég öreg vagyok, már úgy idézőjelben, hogy bohócnak nézzenek. Meg annak semmi értelme nincs, hogy becsapjuk egymást, meg...én legalábbis úgy gondolom, hogy akkor érdemes egy vaknak főiskolára járni, vagy bármilyen fogyatékosnak főiskolára járni, ha ki tudja próbálni magát, hogy egy egészséges társadalomban neki hol a helye. Most annak nincs értelme, hogy most ad egy ötöst, amikor csak döcögtél, és csak olyan hármast körül volt az egész eredményed. Annak nincs értelme, mert akkor te nem tudod, hogy hol vagy, hol tartasz. Érted? Most lehet, hogy te csak hármásra tudod, vagy kettesre tudod, vagy meghúznak, de az legalább...össze tudod hasonlítani magad a társadalom többi tagjával. Így viszont nem tudod elhelyezni magad sehová. Itt csak azt látod, hogy jó, sajnálnak, meg megértik a helyzetemet, de szerintem ezt nem szabad. **(Részlet egy fogyatékossgal élő fiatalal készült interjúból)**

⁶ Az ilyen jellegű tapasztalatainkról a *Hallgatók tanulmányokkal kapcsolatos nehézségei* című fejezetben olvashatnak.

Érdekérvényesítés

Az alacsony hallgatói létszám miatt a fogyatékossgal élők problémái kisebb súllyal jelennek meg az egyetem vezetősége előtt. A kimondott vagy burkolt vélemények szerint, amíg 1-2%-ra tehető a sérült fiatalok aránya, addig kevésbé fontos a fizikai és a kommunikációs akadálymentesítés feladata.

K: Az elmúlt fél évben milyen konkrét beruházások voltak itt a fogyatékossgal élő hallgatók érdekében?

V: Miután az elmúlt...mondjuk azt, hogy az elmúlt 3-4 évben nem volt olyan fogyatékkal élő hallgatónk, ahol konkrétan tapasztaltuk volna az egyetemi beruházások előnyét, vagy hátrányát, ezért erre nem tudok választ adni.

A forráshiányos intézmények számára racionális döntésnek is tűnhet az akadálymentesítéssel kapcsolatos feladatok háttérbe szorítása. Az egyetem, a főiskola működéséhez, a bérek és a közüzemi számlák kifizetéséhez szükséges pénz-összegeket a felsőoktatási intézményeknek mindenképpen elő kell teremtenie. Emellett az elsődleges feladat mellett a hallgatók maximum 1-2%-átérintő, esetleg komoly anyagi megterhelést jelentő beruházások háttérbe szorulhatnak.

Ez a stratégia azonban nem csak a törvényi követelményeknek való meg nem felelés, vagy éppen a negatív diszkrimináció miatt jelenthet problémát bizonyos intézmények számára. Az akadálymentesítés megteremtésével az egyetemek, főiskolák olyan szolgáltatást tudnának nyújtani, amely nagyobb keresletet generálhatna a fogyatékossgal élő fiatalok körében. A magas hallgatói létszámért – ezen keresztül a magasabb fejkvótáért – küzdő intézmények számára azonban a túljelentkezések miatt ez a stratégiai elem még nem épült be a prioritások közé.

K: Ha az egyetem vezetősége tudná, hogy jönni fognak ide fogyatékossgal élő fiatalok, akkor nagyobb energiát fordítana az ilyen jellegű beruházásokra?

V: Ez nem lesz egy ilyen motiváció szerintem.

K: Miért nem?

V: Hát, ha ez egy olyan intézmény lenne, amelyik azzal küzd, hogy kevés a felvehető hallgatója, akkor lehet, hogy erre fordítanánk is. **(Idézet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

Az alacsony hallgatói létszám egyfajta ördögi kört eredményez. A hallgatók – többek között – az akadálymentesítés elmaradása miatt nem jelentkeznek bizonyos felsőoktatási intézményekbe. A **sérült hallgatók igényei** azonban pont, hogy az alacsony létszám miatt **nem tudnak kellőképpen artikulálódni**. Ennek (is) köszönhetően az egyetemek, főiskolák nem alakítottak ki egy, a fogyatékosággal élő hallgatók speciális igényeire támaszkodó oktatási stratégiát. Az akadálymentesítéshez kapcsolódó feladatokat az egyetemi és a főiskolai vezetők ezért sokszor csak a külső – törvényi –, és nem a belső – fogyatékosággal élő fiatalok részéről megjelenő – nyomás hatására látják el.

További nehézséget jelent a felsőoktatási intézmények számára, hogy interjúalanyaink beszámolója szerint az akadálymentesítésre vonatkozó **pályázataikat** többször a fogyatékosággal élő hallgatók **alacsony létszámára hivatkozva utasították vissza**. Az ilyen kiírások illetve elbírálások azt az erősen megkérdőjelezhető üzenetet közvetítik, hogy a kevés hallgatói létszám miatt még nem indokolt az akadálymentesítés.

Összefoglalás

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a felsőoktatásban tanuló, fogyatékossgal élő fiatalok alacsony száma több okra vezethető vissza. A **középiskola** illetve a **szülők támogatásának** nagy szerepe van abban, hogy a sérült fiatalok bekerülnek-e az egyetemekre, a főiskolákra. Az általuk biztosított felkészítés, személyi segítség és anyagi támogatás nélkül a hallgatók csak nehezen tudnak az egyetemek és főiskolák követelményeinek eleget tenni.

A felkeresett intézményekben az **akadálymentesítés** területén tapasztalható **elmaradások** véleményünk szerint több, jelenleg középiskolában tanuló vagy azt már elvégzett fiatalat elriasztanak a továbbtanulástól. A felsőoktatási intézményeknek nem csak a fizikai, hanem az **információs akadályok** lebontásában is több szerepet kellene magukra vállalni. Ehhez a sérült fiatalok igényeinek a megismerésére, az azok kielégítésére való törekvésre, az ilyen beruházásokat finanszírozó források növelésére, és/vagy a meglévő pénz-összeg tervszerű felhasználására lenne szükség.

A résztvevő megfigyelések és interjúk alapján kijelenthetjük, hogy már a felvételinél érvényesülő **negatív diszkrimináció** csak kevés számú kart és/vagy szakot érint. A már felvett fogyatékossgal élő hallgatók nem tudtak beszámolni negatív diszkriminációról.

Amíg az össz-hallgatói létszámon belül 1-2%-ra tehető a fogyatékossgal élő fiatalok aránya, addig az egyetemi vezetők **nem érzékelik** kellő mértékben ennek a hallgatói rétegnek a problémáit és az igényeit. Az emiatt elmaradt beruházások miatt azonban a sérült fiatalok továbbra is alacsony számban fognak felvételizni a felsőoktatási intézményekbe.

2. A hallgatók tanulmányokkal kapcsolatos nehézségei

Több törvény és rendelet is szabályozza⁷, hogy a fogyatékossgal élő fiatalok részére milyen feltételeket kell biztosítani a felsőoktatási intézményeknek. Ezekben elsősorban olyan általános követelményeket fogalmazott meg a törvényalkotó, mint az érzékelhető és biztonságos épített környezet, a tanulmányok folytatására vonatkozó jog vagy az egyenlő bánásmóddal szembeni követelmény. A 29/2002 OM (V. 17.) rendelet ezzel szemben kifejezetten a felsőoktatásban tanuló fogyatékossgal élő hallgatók érdekében érvényesítendő, konkrét előírásokat tartalmaz. A rendelet külön nevesíti azokat feltételeket és kedvezményeket, amelyeket a mozgás-, a látás-, a hallássérült, illetve a más fogyatékos személyek igénybe vehetnek. Az alábbiakban ugyanezt a bontást követve számolunk be arról, hogy tapasztalatunk szerint az idézett rendeletben leírtaknak mennyire tesznek eleget a felsőoktatási intézmények.

A mozgássérültek főbb problémái

Az Oktatási Minisztérium már idézett 1998-as felmérésének adatai szerint a mozgássérültek szerepeltek legnagyobb arányban a fogyatékossgal élő hallgatók között. Tapasztalatunk szerint ez a réteg jelenleg is nagy arányban képviselteti magát a vizsgált célcsoportban. Felülreprezentáltságuk azonban csak ott figyelhető meg, ahol (1) vagy komoly lépéseket tettek az akadálymentesítés területén, (2) vagy az egyetemnek, főiskolának otthont adó épület kialakítása, illetve annak környezete komolyabb beruházások nélkül alkalmas a különböző segédeszközökkel való közlekedésre.

Habár az idézett 29/2002-es OM rendelet (is) kimondja, hogy a mozgáskorlátozott hallgatók számára biztosítani kell az akadálymentes környezetet, a felkeresett felsőoktatási intézményekben mégis elenyésző az

⁷ Az 1998. évi XXVI. törvény (A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról), az 1993. évi LXXX. törvény (A felsőoktatásról) valamint a 2003. évi CXXV. törvény (Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvény).

így ki-, vagy éppen átalakított épületeknek a száma. A **közlekedés nehézsége** sokszor nem csak az adott épület megközelítése és a bejutás kapcsán realizálódik, hanem az egyes emeleteken belüli **szintkülönbség** miatt is. A mozgássérült hallgatók ezért sok esetben önkéntesek segítségére szorulnak.

„Például mozgássérültekből kettő van az egész egyetemen, (...) ahol a legrégebbi épülete van az egyetemnek, és az ott nincsen megoldva, az épület rehabilitáció. És ez azért eléggé megnehezíti a bejárást, és az életüket. Egy kerekesszékes hallgatónak, ha minden nap fel kell vinni őt a csoporttársainak. Olyan esetet is hallottam...mert hogy van a lift, de abba nem fér bele a kerekesszék. És ők beállították, bedöntötték a hallgatót a liftbe, mellé berakták összecsuksva a kerekesszéket, és akkor úgy vitték fel. Ez embertelen, hogy mint egy fadarabot kitámasszák a lift oldalának.” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

„Az a probléma, hogy tulajdonképpen két épület és fél emelet különbséggel vannak a szintek. Össze vannak nyitva, de szintkülönbség van. És ezért, hogy egyes helyekre ezzel a lifttel kell menni, egyes helyekre azzal, de akkor is vannak lépcsők.” **(Részlet egy mozgássérült hallgatóval készült interjúból)**

Az akadálymentesítési munkálatokat sokszor **átgondolatlanul, a mozgássérültek igényeinek a feltérképezése nélkül** végzik el a felsőoktatási intézmények. Ahogy arra még a későbbiekben kitérünk, a hallgató igények artikulátlanságára, ezzel összefüggésben a koordinátorral való kapcsolattartásra, a koordinátori feladat-ellátás minőségére lehet következtetni ezeken az egyetemeken, főiskolákon.

„Még múltkor, novemberben elkapott azt hiszem a gondnokságról valaki, egyébként nem ismerem, csak látásból, hogy csináltak mozgássérült WC-t. Hú, mondom, micsoda eredmény, ennek igazán örülök, mert eddig azért ez nem volt. És akkor kérdeztem, hogy ez hol van. Erre kiderült, hogy az aulából nyílik egy folyosó, és azon volt egy régi tanári WC, és azt alakították ki. És akkor így mondtam, hogy ez nagyon jó, csak az aulába lépcsőn lehet feljutni, és az aulából még lépcső az a folyosó. Tehát ez nekem marhára kiesik, mert soha nem szoktam az aulán keresztül menni, mert nem tudok.” **(Részlet egy mozgássérült lánnyal készült interjúból)**

„Az X. egyetemnek nagyon szerettem azt az akadálymentesítési megoldását, hogy a bölcsészkar oldalán volt egy rámpa, és amikor lerakták, akkor a gondos építészek, hogy

lefolyjon róla a víz, ezért nem húzták ki síkban, hanem hagytak egy 20 centis küszöböt. Ezt most viccen kívül. ÉS amikor azt mondja, hogy ők még gondoltak is valamit, hogy nehogy már a víz ott maradjon, mert akkor csúszni fog.” **(Részlet egy fogyatékossgal élőket támogató szervezet vezetőjével készült interjúból)**

Az akadálymentesítés során tapasztalatunk szerint sokszor egyfajta „kipipálás” a célja a felsőoktatási intézményeknek. Ha a rámpák túl magas dőlésszögűek is, ha a mozgássérültek számára kialakított bejárat folyamatosan zárva is van, és a WC nem is érhető el, a felsőoktatási intézmény mégis úgy tekinti, hogy a törvényi követelményeknek már eleget tett.

„Megcsinálnak egy olyan akadálymentesnek mondott WC-t (...). Be lehet menni, elérhető, az első szinten elérhető. Azt mondja a kislány, akivel tartom a kapcsolatot, hogy egy a probléma. Csak a dolgát nem tudja elvégezni. Egyrészt annyira messzi van a kapaszkodó, másrészt a papír is annyira messze van, és a mosdó se elérhető. (...) Közben pedig a jó szándékú raktáros kitalálta, hogy a feltornyozott, még eladatlan könyveket ebben a WC-ben kell tárolni. De a kerti talajt is ott kell, meg a seprűket. Itt az „A” épületben megvannak a mozgássérülteknek kialakított WC-k. Kulcsra zárva tartották, mert ott voltak a takarítóeszközök. Úgyse jön ide, hát hogyan?” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

Ugyanilyen jelzés értékű az olyan lépcsőliftes beruházás, ahol a berendezés üzemeltetője nem elérhető, vagy egyszerűen csak a működtetéshez szükséges kulcsot nem adják át a mozgássérült fiatalnak. Az akadálymentesítés szándéka ebben az esetben – habár „látványos eredményekkel” is járt – nem éri el célját.

Az akadálymentesítéssel kapcsolatos feladatvállalás nem valósítható meg csupán a beruházások megvalósításával. A különböző eszközöket, berendezéseket folyamatosan üzemeltetni kell, erre megfelelő embert kell kiképezni, és munkájáért juttatást biztosítani. Tapasztalatunk szerint ez a folyamatos működtetés és fenntartás még nem megoldott az egyetemeken, főiskolákon.

Ahogy azt korábban kifejtettük, a felkeresett intézmények elsősorban **rossz anyagi háttérükre** hivatkozva **nem tudják az igényelt beruházásokat megvalósítani**. Az akadálymentesítés főleg ott jelent problémát, ahol régi, esetleg műemlék-védelem alatt álló épületek tartoznak az egyetemhez, főiskolához. Ezek átalakítását a Műemlékvédelmi Hatóság sokszor csak jelentős többlet-ráfordítások árán engedélyezi. Ugyancsak nagyobb problémát jelent az ilyen jellegű beruházás azoknál a szervezeteknél, amelyek több, egymástól távol lévő épülettel rendelkeznek.

Az akadálymentesítés szempontjából hosszú távú, stratégiában gondolkodó felsőoktatási intézmények épületei se érhetőek el jelenleg teljes mértékben a mozgáskorlátozottak számára. Azonban a célirányosan elkülönített források, a több éves időtávra megtervezett beruházások miatt hamarosan a törvényi kötelezettségnek eleget fognak tenni ezek az egyetemek és főiskolák. Az ilyen stratégiával nem rendelkező, a beruházások szempontjából – a pillanatnyi és kiszámíthatatlan forrás-biztosítások okozta kényszerpálya miatt – ad-hoc döntéseket hozó képző intézményekben az akadálymentesítés problémája nagy valószínűséggel még hosszabb ideig jelen lesz.

Mindezek a hiányosságok miatt feltételezésünk szerint a felsőoktatásban továbbtanulni szándékozó mozgássérült középiskolások egy része nem folytatta tanulmányait. Felvételi kérelmet csak az ilyen nehézségeket is vállalni képes fiatalok adtak be a sokszor nem akadálymentesített intézményekbe.

K: Annak ellenére, hogy azt mondták, hogy itt nincs akadálymentesítés, mégis felvételiztél...

V: Ha egyszer azt mondták, hogy egyik egyetemen sincsen akadálymentesítés. Annyira mindegy volt, hogy hova megyek. **(Részlet egy mozgássérült lánnyal készült interjúból)**

A mozgássérültek esélyegyenlőségének a megteremtése során (is) elsősorban az anyagi ráfordítást kevésbé igénylő kedvezményeket biztosították a felsőoktatási intézmények. A hallgatók beszámolóí szerint az írásbeli és szóbeli vizsgák helyettesítése, a gyakorlati követelmények

teljesítése alóli részleges vagy teljes felmentés, a hosszabb felkészülési idő engedélyezése nem jelent seholy problémát. Ez a fogyatékosággal élő hallgatókkal szembeni elfogadó, támogató attitűd megléte szempontjából mindenképpen pozitívumként értékelendő. A mozgássérült hallgatók számának növekedését eredményező, könnyebb tanulási feltételeket teremtő – ugyanakkor nagyságrendekkel magasabb kiadáással megvalósítható – akadálymentesítés területén azonban továbbra is elmaradások vannak.

A látássérültek főbb problémái

A koordinátorok többsége, amikor az intézmények akadálymentességéről – mentesítéséről kérdeztük őket, nagy többségben a mozgáskorlátozottakat segítő fejleményekről, vagy azok hiányáról számoltak be. A látás- vagy hallássérültek esélyegyenlőségét elősegítő lépésekre külön rákérdezve gyakran kiderült, hogy interjúalanyaink nem igazán tudják, mire lenne szüksége ezeknek a csoportoknak.

V: Vannak még a mosdók, meg a liftek is olyanok, hogy beférnek kerekesszéssel... Mást nem. Nem is tudom, mi lehetne még... Meg az autóbuzs is jár ki, ugyan ritkábban, de van olyan, ami kimondottan kerekesszékeseknek, hogy a középső ajtón be tudnak menni, le lehet süllyeszteni. Tehát van már ilyen kimondottan nekik való járat.

K: A látássérültek számára van valamilyen segítség?

V: A könyvtárban úgy tudom van. Vannak olyanok, amiket el tudnak olvasni, olyan írással... információk, amiket ... Azt nem tudom, hogy az órák, tehát a tananyagok, azokat nem hiszem...nem tudom. **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

K: Az akadálymentesítésről tudnánk még beszélgetni?

V: A lift, az biztosított, tehát tud lifttel közlekedni... Ugye most mozgássérültekre gondolt? **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

Maguk a hallgatók, akik a leginkább kompetensek lennének az akadálymentesítés kérdésében, sokszor **nem tudják igényeiket** kellőképpen **artikulálni**. Sok képző intézményben ugyanis nem lép kapcsolatba a koordinátor az érintettekkel: a hallgatók nagy része nem akar „panaszkodni”, mert ezáltal kevesebbnek érezné

magát, a koordinátorok azonban nem ismerik ezt a fogyatékossgal élőkre sokszor jellemző attitűdöt.

Az akadálymentesítés területén a látássérült hallgatók az **információszerzés** terén vannak a legnagyobb **hátrányban**. Az óra-változásokról, elmaradásokról, a különböző ösztöndíjakról gyakran nem értesülnek időben. Leginkább a hallgatók közötti információáramlásra utaltak: csak bízhatnak abban, hogy évfolyamtársaik külön szólnak nekik a faliújságon megjelenő síkírásos papírokról, üzenetekről.

K: Az információkhoz hogyan juttok hozzá? Kaptok valamilyen segítséget?

V: Amit szerzünk magunknak. Elsősorban évfolyamtársak. Mondjuk az ilyen dolgok, hogy amikor a jegyeket kiteszik a faliújságra, amikor bejövünk megkérünk valakit a folyosón, hogy légszi nézd már meg, milyen jegyet kaptam, mi van ide kiírva. **(Részlet egy látássérült hallgatóval készült interjúból)**

Az információs akadálymentesítés kérdéskörét érinti a tananyag elsajátításával és a kötelező olvasmányok elérhetőségével kapcsolatos nehézségek is. A jegyzetelés során a megfelelő támogatást kapott hallgatók többféle eszközt – lap topot, a hanganyag számítógépes kezelését lehetővé tevő digitális diktafont – tudnak alkalmazni.

Legelterjedtebb a diktafon használata. Ehhez azonban szükség van a **tanár beleegyezésére** is, amit tapasztalatunk szerint többször **nem kapnak meg** a hallgatók. A diktafonnal történő hangrögzítés a legolcsóbb megoldást jelenti az érintettek számára, bár kétszeres időbefektetést követel, hiszen a rögzített anyagot otthon számítógépre kell vinni. Valamivel csökkentené a digitális jegyzetek rögzítésének idejét a lappal történő jegyzetelés, egy ilyen eszköz megvásárlása azonban gyakran meghaladja a hallgatók anyagi lehetőségeit.

Sokat könnyít a helyzeten, hogy egyre több helyen az oktatók digitális formában elérhetővé tesznek prezentációkat, tanári jegyzeteket az előadásaikról. A tankönyvek és a kötelező illetve az ajánlott irodalmak azonban továbbra is csak a legkritikább esetben hozzáférhetőek digitális formában. További problémát jelent, hogy a digitális szöveg felolvasására alkalmas programok – elsősorban a Windows alatt futó Jaws – csak illegálisan érhető el a legtöbb érintett számára.

A tananyag digitális formában történő elérhetősége kapcsán kivételt képeznek azok az egyetemek, főiskolák, ahol saját kiadású könyvekből tanítanak, illetve a Nemzeti Tankönyvkiadó kiadványai. Hasonlóan korlátozott azoknak a kiadványoknak a

száma, amelyek hangoskönyv formájában kölcsönözhetőek vagy megvásárolhatóak. A könyvtár használata is nehézségekbe ütközik: sok helyen nincsen vakosított gép, scanner-rel csak a legkritkább esetben rendelkeznek ezek az intézmények.

K: Honnan tudad, hogy ezek nincsenek meg?

V: Figyelj, végül is már a gimiehez is kellett olvasmányok, és már gimiben is ismertem a hangos könyvtárat. És onnan tudtam, hogy mi van meg ott, mennyi van meg. Persze már ott is felmértem, hogy túl sok minden nincsen.

K: Ez az egyetemi hangos könyvtár?

V: Van városi, és országos. A városi az nagyon lepukkant, tehát ott nagyon kevés van, és nagyon rossz minőségű, az országos jobbak vannak.

K: Az országos az hol van?

V: Pesten, a Vakok Intézetében.

K: És honnan tudad, hogy az egyetemen nincs ilyen?

V: Ez egyértelmű szerintem. (nevetés) .” **(Részlet egy látássérült hallgatóval készült interjúból)**

A szerzői jogok tekintetében a törvény úgy rendelkezik, hogy hozzáférhetővé kell tenni a tankönyveket a fogyatékosággal élő hallgatók részére. A tanárok azonban az érdeklődőket a kiadókhöz irányítják, akik a szerzői jogokra hivatkozva általában elutasítják az ilyen irányú kéréseket.

„Az ilyen szerzői jogokkal én is sokszor így összeütköztem, pont most az ... Kiadóval, mert én úgy érzem, hogy jogi összeütközés van. Mert a fogyatékkal élő hallgatónak meg van a joga a törvény alapján, hogy mindenféle személyi, tárgyi, egyéb segítséget megkapjon a tanulmányaihoz. Most az, hogy nem tud hangfelvételt készíteni, azzal megfosztják attól, hogy jegyzeteljen, mert neki gyakorlatilag ez a jegyzet. Az X. kiadónál meg az volt, hogy szerettük volna pár könyvnek megszerezni a dokumentum formátumát, mert ugye nekik megvenni a 6000 Ft-os könyvet, és aztán lehet, hogy beszkenelhetetlen, van olyan könyv, ami nagyon nagy alakú, és egy csomót kell foglalkozni, hogy hol így, hol úgy konvertálják. És hogy ugyanezért a pénzért nem lehetne-e megszerezni dokumentum formátumban. És azt mondták, hogy ez szerzői jogokat sért...” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

Az egyetemek, főiskolák megközelítése nem csak a mozgássérültek számára jelent problémát. A felkeresett helyszínek között csak egy esetben találhattuk hangjelzős, nyomógombos lámpát az épülethez vezető út gyalogosátkelőjénél. Az épületen belüli tájékozódás is problémákat vet fel, különösen ott, ahol nagy, nyitott tereken kell közlekedni. Elvértve fordul csak elő, hogy a felsőoktatási intézmény gondoskodna

olyan segítőkről, akik a tanulmányok kezdetén körbevezetik a hallgatókat az épületben, megmutatva, hogy az egyes tantermek, irodák hol találhatóak.

„Szerintem nincs nagy dolgokról szó. Csak egy ki emberi odafigyelésre. Szóval nem is kéne a liftekre Braille-gomb, mert ki lehet számolni, csak ne érintő gombos legyen, hogy elváljanak a gombok... Egyszer megmutatják, körbevezetnek az épületben, és nem létezik, hogy ne alakuljon ki egy mentális kép a fejedben.” **(Részlet egy látássérült hallgatóval készült interjúból)**

Vezetőszőnyeg kialakítása, vagy a lépcsők élénk színnel való jelölése is sokat segítené a látássérültek tájékozódásában. Ezek a beruházások ráadásul más jellegű akadálymentesítéshez képeset viszonylag olcsó megoldásként szolgálnának.

Az ide vonatkozó törvény, és a saját TVSZ alapján a felsőoktatási intézményeknek kötelessége lenne a diák kéréséhez igazítani a vizsga formáját. Vizsgaidőszakban azonban általános problémát jelent, hogy ennek a követelménynek az egyetemek és főiskolák ritkán tesznek eleget. Ugyancsak ritkaságszámba megy, hogy a képző intézmény biztosított volna számítógépet az írásbeli vizsgához, bár a legtöbb helyen engedélyezték a saját gép használatát. Máshol az oktatók ragaszkodtak a szóbelizetéshez, önkényesen külön vizsgaidőpontot kijelölve.

Sajnos a látássérült hallgatók kapcsán is meglehetősen gyakori az a már bemutatott mentalitás, amely szerint a kevés számú hallgató indokolja az akadálymentesítés elmaradását.

K: Látássérültek számára folyik akadálymentesítés?

V: Hát sok területen próbálkozunk, de mivel a főiskolának nincs látássérült hallgatója... (Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)

Az előre tervezés, a fogadókészség ilyen hiánya miatt azután egyszerre találja magát szembe az egyetem az összes problémával – amikor felvételt nyer egy fogyatékos hallgató –, amit évek alatt apránként megoldhatott volna.

A hallássérültek főbb problémái

A hallássérült hallgatók helyzete több szempontból is hasonló a látássérültekéhez: az ő problémáikat és az ebből fakadó speciális igényeket sem ismeri a koordinátorok egy része, valamint az információhoz való hozzájutásuk is gátolt. A hallássérültek esetében a legnagyobb problémát a **jegyzetelés** jelenti.

„Az én jegyzeteimet, ha valaki megnézi, akkor nagyon hiányos. Leírok egy mondatot, aztán a következőt nem értem... Tehát vagy figyelek az órán, de akkor nem írok semmit, vagy írok, de az akkor hiányos. És ha nem írunk az órán, akkor a tanár úgy ferde szemmel néz, hogy ez most miért nem ír, miért engem figyel. Rá szoktak szólni, hogy jegyzeteljenek, írják le, mert ez fontos.”**(Részlet egy hallássérült hallgatóval készült interjúból)**

„Voltak nehézségeim, főleg a tanárok, akik tábla felé fordulva rajzolták fel az ábrákat, és úgy magyaráztak. Sokszor nem értettem meg, így csak a főiskolai társaimtól tudtam elkérni a jegyzeteiket, és lefénymásoltam, a hiányzó részeket a sajátomban kiegészítettem. De legtöbbször tankönyvből tanultam.” **(Részlet egy nemrég diplomázott, hallássérült főiskolai tanárral)**

Nagyon sok esetben egyszerű emberi odafigyeléssel kiküszöbölhető problémákról van szó. A hallássérültek esetében főleg azért, mert az akadálymentesítés számukra meglehetősen olcsó lenne. Ma már a legtöbb nagy előadóban van mikrofon, az indukciós hurok beszerelését pedig a TB támogatja. Igaz, sok helyen azért nem használják a hangosítást, mert a termék rossz akusztikája miatt az oktató által elmondott szöveg érthetlenné és követhetlenné válik. A hallássérültek számára ezért segítséget jelentene az olyan hangtechnika kialakítása, amely direkt kapcsolatot teremt az előadó és a fülhallgatót felhelyező hallgató között. Sok tanár azonban még mindig idegenkedik attól, hogy előadása alatt technikai eszközöket használjon.

„... ami sokat segítene, az ez a különleges mikrofon, mert a hagyományos mikrofont se mindig teszik fel, mert kis csoporthoz vannak szokva, és nálunk levelezősön meg van 300

ember, és ott nyavalyognak, hogy jaj nem akarom feltenni, meg ízé. Közben meg fel kéne rakniuk.” **(Részlet egy hallássérült hallgatóval készült interjúból)**

V: Van lehetőség, úgy tudom egyes előadókba be van szerelve indukciós hurok, és ha az előadó használja a mikrofont...csak a készüléket át kell kapcsolni t-állásban, és úgy lehet megérteni az előadót.

K: És ezt tudják a hallgatók és az előadók?

V: Nem. **(Részlet egy nemrég diplomázott, hallássérült főiskolai tanárral)**

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a szűkösen rendelkezésre álló forrásokból nem kellene jelentős pénz-összeget elkülöníteni az akadálymentesítéssel kapcsolatos beruházások megvalósítására. Ugyanilyen költség-kímélést jelent a felsőoktatási intézmény számára a különböző szolgáltatások – így a jeltolmács – igénybevétele is. Az ezzel kapcsolatos információk azonban tapasztalatunk szerint sokszor nem ismertek a fogyatékossgal élő hallgatók, a koordinátorok vagy éppen az egyetemei vezetők előtt.

K: Milyen ötlete van, mivel lehetne javítani a helyzeten?

V: Hogy nem írásbelik, hanem inkább szóbeli jeltolmácsok alkalmazása. (...)

K: Mennyibe kerülne a tolmács?

V: Ha én rendelek hivatalosan, akkor ingyen jön. **(Részlet egy nemrég diplomázott, hallássérült főiskolai tanárral)**

Sok hallássérült hallgató ezek miatt a problémák miatt inkább be sem jár az előadásokra, vagy ha mégis, inkább nem jegyzetel. Leginkább évfolyamtársaik, szüleik segítségével támaszkodva igyekeznek megoldani a problémát, ez azonban nagy anyagi és időbeli plusz terhekkel jár.

„Tehát tavaly is megismertem két olyan hallgatót, akik nagyothallók... Óriási szülői segítséggel... Mamája együtt végezte vele az iskolát csendestársként, minden órára elment vele, jegyzetelt mellette. És nem csak egy, hanem két ilyen hallgató volt, és az egyik mama mindig ott ült és jegyzetelt, és utána azt otthon megvitatták, és az alapján szépen levizsgázott.” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

„Mert így most én nem jártam be az órákra, hanem a jegyzeteket elkértem, lemásoltam és ez rengeteg költségbe került a jegyzetmásolás (...) akik tudják bizonyítani, hogy nem tudnak részt venni az órán, mert nem értik, vagy nem tudnak bekapcsolódni az órába,

figyelembe kísérni, azoknak szerintem nagy segítséget jelentene, ha a másolás legalább felét fizetnék.” **(Részlet egy hallássérült hallgatóval készült interjúból)**

A vizsgaidőszakban mind a szóbeli, mind az írásbeli számonkéréseken jelentkezhetnek a már jellemzett kommunikáció problémák. Az esélyegyenlőséget nem feltétlenül a szóbeli vizsgák írásbelivel történő kiváltása szolgálja a legjobban.

K: Vizsgán volt valamilyen problémád?

V: Hát, a szóbeli vizsgán, azon nehezebb, mert hiába mondom el, hogy hallássérült vagyok, és szeretném, hogyha érthetőbben beszélne, de nem beszélnek érthetőbben. Tehát nem tolerálják azt, hogy nekem szükségem van arra, hogy rám nézzenek, mert szájról olvasok. Őket zavarja, hogy folyamatosan rájuk nézek. (...) Írásbeli vizsgákon akkor nem, hogyha nyomtatvány van. Viszont ha diktálják a kérdéseket, az már nagyon sokszor volt, hogy nem tudtam azért megírni a dolgozatot, mert nem értettem az utolsó két kérdést. (...) Én meg nem akartam odamenni hozzá, hogy sajnáltassam magam, hogy én meg nem hallok. **(Részlet egy hallássérült hallgatóval készült interjúból)**

A hallássérültekkel kapcsolatban a koordinátorok felé leggyakrabban érkező kérés a nyelvtanulás, illetve nyelvvizsga alóli felmentésre vonatkozik. Viszonylag problémamentesen megoldott, már kialakult és rögzült rendszere van minden intézményben a kérelmek elbírálásának. Általában ezek a gyakorlatok a tanulók igényeit is kielégítik. Sajnálatos módon azonban a – sokszor alkalmazott – nyelvtanulás alóli felmentés azt eredményezi, hogy a fogyatékosokkal élő hallgatók a munkaerőpiacra kilépve jelentős hátránnyal indulnak.

A beszéd-, és más fogyatékosok

Az ebbe a csoportba tartozó hallgatók közül elsősorban a **diszlexiás** és a **diszgráfiás** fiatalok kerülnek a koordinátorok látókörébe. Ez a csoport általában a nyelvvizsga, az államvizsga időpontjáig **rejtve marad**, ekkor a számukra egyáltalán nem, vagy csak nagyon nehezen megoldható feladatok miatt azonban már kénytelenek segítségért folyamodni. Ez (is) magyarázza,

hogy a koordinátorok és az egyetemi vezetők fogyatékoság alatt sokszor csak a mozgás-, esetleg az érzékszervi sérülést értik. Ezek az interjúalanyaink a diszlexiás, diszgráfiás vagy diszkalkuliás hallgatók problémáira csak az interjúer ilyen irányú kérdései után tértek rá. Sok esetben tapasztalhattuk azt is, hogy beszélgetőpartnereink nem tekintették fogyatékosággal élőnek a kommunikációban gátoltakat.

K: A diszgráfiás, diszlexiás most fogyatékos vagy sem?

V: Ő más. Ő nem fogyatékos. Minket egyénileg is megkeresnek ilyen kérdésekkel. Én egyetértek: az nem fogyatékos... Neki olvasászavara van, másnak meg nincsen affinitása a matematikához. Ez is egy kérdés. **(Részlet egy felsőoktatási intézmény rektorával készült interjúból)**

Ennél a csoportnál problémát jelent, hogy általános-, és középiskolát végzett, majd a felsőoktatási intézményben is több évet tanult hallgatóknak kell bizonyítani a fogyatékoságát. A szigorú ellenőrzés mellett zajló vizsgákat megelőzően tehát semmiféle nyoma nincsen a diszlexiás vagy diszgráfiás problémáknak.

„Másik jelentős probléma a diszlexiás, diszgráfiás hallgatókkal van. A 38-39, vagy mittudomén hány éves, de nappalin tanuló hallgató, akit a kutya nem kérdezett meg annak idején az általános iskolában, hogy tudsz olvasni fiam. Nem tudott, és kapta a ketteseket és hármásokat. Majd azután nyelvet nem tudott tanulni, de akkor annyira toleráns volt a középiskola, hogy azt mondták, hogy nem baj, csak gyere be az órára. Ő bement, kapta a kettesét, és ezzel deklarálták, hogy tanult nyelvet. Holott ha őt felmentették volna a középiskolában az idegen nyelv tanulása alól, akkor most visszamenőleg nem kellene igazságügyi szakértőhöz fordulni, mert akkor a dokumentumok arról szólnának, hogy ő nem tanult ilyesmit, tehát nem követelhetem rajta.” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

„Egyszer jelentkezett olyan fogyatékkal élő, akiről most derült ki, vagy hát gyanús volt a dolog, hogy valószínűleg diszlexiás problémája van, és hát így visszagondolva összerakjuk a mozaikot, hogy valószínűleg ezért nem ment neki a nyelvtan, meg a magyar, meg nem szerette a magyar tanárját, meg volt rossz ebből. Már akkor is előfordult, de ő tudta kompenzálni, mert elég jó eszű gyerek. Itt, mikor nyelvet kellett tanulni, már kibukott ez a nehézség. Na például akkor nekem...mire én találtam valakit, és azt is informális csatornákon tudtam találni, aki készít egy szakvéleményt ahhoz...mert neki nem volt,

nem tudtuk ezt az előtörténetet, tehát ő se tudta...” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

Ennek a csoportnak – csakúgy, mint a hallássérült hallgatók esetében – nagy segítséget jelenthet a jegyzetek és a kötelező olvasmányok digitális formában biztosított elérhetősége. Az erre alkalmas programok segítségével az olvasásban illetve írásban gátolt fiatalok számára lényegesen könnyebben elsajátíthatóvá válik a tananyag.

A beszéd-, és más fogyatékosok számára máig megoldatlan problémát jelent a nyelvvizsgázás. Az ott követelt beszámolók esetében ugyanis még a szóbeli vizsgán is vannak írásos feladatok. Ennek a feladatnak az abszolválása sokszor megoldatlan feladat elé állítja mind a hallgatót, mind a koordinátort.

„Diszlexiás srác, elhúzta, 27 évesen testnevelőként tanul, eljutott egészen odáig, hogy most akkor nyelvvizsga papírt kéne leadni. Sehol nem szerepel a regisztrációban. Benyújtott egy olyan ócska másolatot, vagy hamisítványt, hogy azonnal ráismertek a tanulmányi osztályon. Bírósági per lett belőle, mindenféle, eltolódott a képzése egy évvel. Tanított, csak nem volt nyelvvizsgálója. Mert azért alkalmazták, mert tehetséges, mert kiváló sportvezető lett belőle. Vagy ilyen, hogy június 23-án szól, hogy neki június 29-én államvizsgáznia kell, de ő diszlexiás ám. Na jó, de eddig? De akkor azonnal segítsek! Most azonnal oldjuk meg!” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

Az egyéb egészségügyi problémákkal küzdők

A koordinátorok és az érintettek beszámolója szerint a 29/2002-es OM rendeletben nevesített fogyatékosági csoportok mellett az egyéb egészségügyi – és sokszor mentális – problémákkal küzdők esetében is szükség lenne az esélyegyenlőséget biztosító feltételek garantálására. Az epilepsziás, autista vagy éppen cukorbeteg fiatalok speciális igényeinek és az ehhez kapcsolódó kedvezményeknek a meghatározásával nagyban támogatnák az ilyen nehézségekkel küzdők tanulását. Ez egyrészt a kiemelt állami normatívából finanszírozható tárgyi eszköz-vásárlás formájában

valósulhatna meg, hiszen ennél a csoportnál is többletköltségekkel járhat a tanulmányok elvégzése.

K: Autistáknak mi segítené még?

V: Hogy a diktafont használhatja... hát, és... Mi meg vesszük a kazettákat, vesszük a kazettákat, hogy tudja felvenni, aztán szépen sorrendbe rakja, és azt hallgatja le otthon, abból tanul. Nagyon sok könyv, amit el kell olvasni, be kell szerezni... Ilyen szempontból anyagi gond mindez. Tényleg elég sokba kerül minden. **(Részlet egy autista hallgató édesanyjával készült interjúból)**

Másrészt a tanulmányok folytatása során igénybe vehető különböző kedvezmények meghatározása során nem kellene az informális, szívességre épülő kapcsolatokra építenie a hallgatóknak.

K: Okozott ez problémát konkrétan Önöknek, hogy a törvényben nincsen benn az autistákra vonatkozó rész?

V: Olyan értelemben igen, hogy az ember nem tud felszólalni, hogy ezt és ezt jó volna megengedni még. Mert például sokszor érzem, hogy idegileg is hamarabb fárad. És jó volna, ha azt is megengednék, hogy hosszabb idő alatt tehesse le az egy évet... Hogy az egy évet ne kelljen neki egy év alatt letenni, hanem esetleg engedélyezzenek hosszabb időt neki. Mert borzasztó nagy anyag van feladva. (...) Viszont ő meg elég hamar fárad idegileg. Nagyon jó a memóriája, csak sokkal fáradékonyabb. Szóval nehéz neki ilyen nagy anyagot ilyen tempóban átvenni. **(Részlet egy autista hallgató édesanyjával készült interjúból)**

Összefoglalás

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy az akadálymentesítés kérdése kapcsán elsősorban a mozgásukban korlátozott hallgatókra asszociálnak az érintettek. Ez az „összekapcsolás” abból a szempontból elfogadható és értelmezhető, hogy a hazai felsőoktatási intézmények többsége nagyon **elmaradt a fizikai akadálymentesítés** területén. Az épületek többsége nem, vagy csak nagy nehézségek árán megközelíthető. Az egyes **beruházásokat** általában a hallgatói **igények feltérképezése nélkül**, sokszor az esélyegyenlőség

megteremtésének feladatát „kipipálva” végzik el az egyetemek, főiskolák. További problémát jelent, hogy a folyamatos működtetést igénylő eszközök (például: lépcsőlift) üzemeltetése általában nem biztosított.

A látássérült hallgatók esetében elsősorban az **információs akadálymentesítés** elmaradás és koordinátlansága jelenik meg problémaként. Ezek a hallgatók az óra-változásokról, elmaradásokról, a különböző ösztöndíjakról gyakran nem értesülnek időben, informálódásukban sokszor a hallgató-társaikra utaltak. Ugyancsak problémát jelent ennek a csoportnak, hogy a **tananyag** illetve a kötelező olvasmányok – a kiadók szerint a szerzői jogok megsértését elkerülendő – **nem elérhetőek digitális formában**. A látássérültek esetében a fizikai akadálymentesítés is problémát jelent: a csak alacsony költséggel járó fejlesztéseket (például: vezetőszőnyeg, élénk színek és piktogramok használata) az egyetemek és főiskolák – sokszor a sérült hallgatók alacsony számára hivatkozva – nem valósították meg.

A hallássérült fiatalok esetében is elsősorban az **információs akadálymentesítés** jelenik meg problémaként. Az előadók hangosítása, az indukciós hurok beszerelése vagy éppen a **tananyag digitalizálása** és a hozzáférés biztosítása komoly – jelentős anyagi megterheléssel nem járó – segítséget jelentene ennek a csoportnak. A hallássérültek esetében is sokat számít a környezet hozzáállása: sok tanár még mindig idegenkedik attól, hogy előadása alatt hangosítást használjon, vagy éppen a diktafon használatát engedélyezze.

A beszéd-, és más fogyatékos hallgatók közül elsősorban a diszlexiás és a diszgráfiás fiatalok kerültek a koordinátorok látókörébe. Ez a csoport általában a nyelvvizsga, az államvizsga időpontjáig **rejtve marad**, a számukra egyáltalán nem, vagy csak nagyon nehezen megoldható feladatok miatt ekkor azonban már kénytelenek segítségért folyamodni.

Ennél a csoportnál problémát jelent, hogy általános-, és középiskolát végzett, majd a felsőoktatási intézményben is több évet tanult hallgatóknak kell bizonyítani a fogyatékoságát. A szigorú ellenőrzés mellett zajló vizsgákat megelőzően tehát semmiféle nyoma nincsen a diszlexiás vagy diszgráfiás problémáknak.

A kommunikációban akadályozottak számára is nagy segítséget jelenthet a jegyzetek és kötelező olvasmányok digitális formában történő elérhetősége.

A koordinátorok és az érintettek beszámolója szerint a 29/2002-es OM rendeletben nevesített fogyatékosági csoportok mellett az **egyéb egészségügyi** – és sokszor mentális – **problémákkal küzdők** esetében is szükség lenne az **esélyegyenlőséget** biztosító feltételek rögzítésére. Az epilepsziás, autista vagy éppen cukorbeteg fiatalok speciális igényeinek és az ehhez kapcsolódó kedvezményeknek a meghatározásával nagyban támogatnák az ilyen nehézségekkel küzdők tanulását.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy az esélyegyenlőség megteremtése során elsősorban az **anyagi ráfordítást kevésbé igénylő** megoldásokat részesítették előnyben a felsőoktatási intézmények. Az írásbeli és szóbeli vizsgák helyettesítése, a gyakorlati követelmények teljesítése alóli részleges vagy teljes felmentés, a hosszabb felkészülési idő biztosítása nem jelent sehol se problémát. Ez a fogyatékosággal élő hallgatókkal szembeni elfogadó, támogató attitűd megléte miatt mindenképpen pozitívumként értékelendő. A nagyobb volumenű kiadásokkal járó **akadálymentesítés** területén azonban továbbra is **elmaradások** tapasztalhatóak. Ezek miatt, a sérült hallgatókat érintő problémák miatt véleményünk szerint még mindig sok fiatal mond le továbbtanulási tervéről.

3. A koordinátori rendszer

Az alábbiakban a koordinátori rendszerrel kapcsolatos főbb tapasztalatainkat foglaljuk össze az elkészült interjúk, a pécsi FEFOT (Fogyatékos Egyetemisták és Főiskolák Országos Találkozója) és az Ifjúsági-, Szociális-, Családügyi-, és Esélyegyenlőségi Minisztériumban megrendezett koordinátori konferencia során lezajlott beszélgetések és beszámolók alapján. Ahogy azt kifejtjük, a koordinátor véleményünk szerint sokszor nem, vagy csak korlátozott mértékben tudja feladatait ellátni. Ez elsősorban a szakmai felkészültség és a háttértámogatás hiányával, a tisztázatlan feladatkörrel, a státusz-halmazással és az anyagi juttatások hiányával magyarázható.

A koordinátorok elérhetősége

Tapasztalatunk szerint az egyetemek és főiskolák fogyatékosügyi koordinátorai sokszor csak **nehézségek árán érhetőek el**. Telefonos megkeresésünk során a központi számról csak a legritkább esetben tudtak minket a keresett személyhez kapcsolni. Előfordult, hogy a telefon túlsó végén az iránt érdeklődtek, hogy egyáltalán jó számot hívtak-e kollégáink. Ekkor általában a dékáni hivatalhoz vagy a tanulmányi osztályhoz fordultunk segítségért, itt két-három kapcsolat után már az esetek többségében megtaláltuk a fogyatékosügyi koordinátort. Több felsőoktatási intézményben azonban itt is úgy informáltak minket, hogy ilyen státusz nem létezik.

Az egyetemek, főiskolák weboldalain ha fel is tüntetik a koordinátor nevét és/vagy elérhetőségét, az általában csak több lépés után, valamilyen almenüben található meg. Az itt közöltek nem mindig a valós állapotot tükrözik; kapcsolatfelvételünk során többször előfordult, hogy a honlapon talált információk alapján keresett személy helyett már más töltötte be a koordinátori tisztséget.

A képző intézményekben tett látogatásaink során megfigyelhettük, hogy a névjegykártyákon és az irodák ajtajain elhelyezett névtáblákon szinte soha se volt feltüntetve: a felkeresett személy fogyatékosügyi koordinátori teendőket lát el. Ebben a státuszukban csak elvétele tartanak fogadóórát interjúalanyaink. Emiatt (is) az egyetemen belüli szervezeti egységek és munkatársak sokszor nem tudják elhelyezni az egyetemi hierarchiában a fogyatékosügyi koordinátort. Ez akár a fogyatékosággal élő hallgatókkal kapcsolatos érdekérvényesítési munka hatékonyságát is ronthatja.

A koordinátorok kinevezése, felkészültsége, szakmai tudása

Tapasztalatunk szerint a koordinátorokat sokszor **felülről jelölték ki**, lehetőséget nem hagyva a felkérés elutasításának. Előfordult, hogy az egyébként osztályvezetőként, hivatalvezetőként, tanárként, vagy egyéb státuszban dolgozó munkatársak **kényszerből vállalják fel** a koordinátori teendőket. A kiosztott feladatvállalást többször azért is érzik megterhelőnek a koordinátorok, mert azért – a rendelet ez irányú kitételével ellentétben – **nem kapnak külön juttatást.**

„Ez egy kiosztott munka volt. Én megkérdeztem, hogy miért vállalta el, mert többször beszélgettem vele. És akkor mondta, hogy ez egy vicces dolog, hogy „elvétele”, mert ezt a dékán úr ráosztotta, és hogy ez nem úgy működik az egyetemen, hogy elvétele. Tehát kénytelen volt elfogadni. Most ismerjük az egyetem gazdasági helyzetét, biztos vagyok benne, hogy nem két fizetésért csinálja ezt, hanem valószínűleg egyért.”
(Részlet az egyik fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)

K: Kérem, meséljen arról, hogyan bízták meg önt a koordinátori feladattal?

V: Hát, ez engem is meglepett, kaptam csak egy levelet, hogy akkor legyek én a koordinátor. Azt hiszem a dékán úr gondolt rám. Éppen ma gondolkodtam rajta, hogy hogyan gondolhatott rám. Kaptam egy levelet és kész.

(...)

K: Hogyan döntenek el, hogy mire költik a normatívát?

V: Azt sem tudtam, hogy plusz pénz kapnánk. Erről nem tudok. Én ezért nem kapok semmit, ez nekem csak ilyen társadalmi megbízatás. Hogyha több pénz jön, nem tudom, hogy hova... **(Részlet az egyik fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

Véleményünk szerint eredményesebb a munkavégzés ott, ahol a felsőoktatási intézmény elegendő figyelemmel és az anyagi forrás biztosításával elérte: a téma iránt érdeklődő, az egyéb feladatai miatt nem túlterhelt koordinátor juttatás ellenében látja el feladatait. A jelenlegi gyakorlat ezzel szemben több szempontból is problémákat jelenít meg:

1. Ha egy munkatárs kényszerből vállal el bizonyos feladatokat, akkor azok ellátására alulmotivált lesz. Mindez teljesítményének a romlását eredményezheti.

2. A koordinátori teendőket esetleg olyan munkatársra osztják ki, aki szakmailag nem eléggé felkészült. A sérült fiatalok élethelyzetével, a fogyatékossgal kapcsolatos egészségügyi és mentális problémákkal, a speciális igényekkel kapcsolatban emiatt sokszor nem rendelkeznek megfelelő szakmai tudással a koordinátorok. Előfordulhat az is, hogy az ilyen feladatokat ellátó személy érzékenység és nyitottság hiányában nem képes a sérült fiatalok nehézségeinek megértésére.

Ezek a hiányosságok felvetik a **koordinátori képzés**, továbbképzés szükségességének a kérdését. Interjúink során többen jelezték is: egy, a munkájukat hasznos ismeretekkel támogató tanfolyamon szívesen részt vennének. Egy ilyen képzés véleményünk szerint a koordinátori feladatok hatékonyabb ellátását, a hallgatói érdekek eredményesebb artikulálását eredményezhetné.

Természetesen a feladatok ellátása kevesebb időt és energiát vesz igénybe azokon az egyetemeken és főiskolákon, ahol nincsenek fogyatékossgal élő hallgatók, vagy számuk nagyon alacsony. Ezekben a felsőoktatási intézményekben a koordinátori teendők ellátása nem jelent nagy megterhelést.

K: Okoz problémát, hogy egyszerre két státusza van?

V: Nem, egyáltalán nem. Meg hát nincs olyan székér, amire ne lehetne még rakni... Tehát az én esetemben még egy-két ilyen plusz funkció, az még beleférne. Hogyha ez olyan

típusú vagy nagyságrendű kérdéseket vetne fel, akkor nyilván más szinten foglalkoznánk vele. Jelenleg ez úgy tűnik, hogy ez így is megoldható. **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

Ebben az esetben is szükségesnek tartjuk azonban, hogy a koordinátorok megfelelő képzésben vegyenek részt. Az ilyen feladatot ellátó munkatárs ennek köszönhetően már felkészülten tudja fogadni a későbbiekben felvételt nyert hallgatókat. Mindezek miatt ugyanolyan fontos a szerepe annak is, hogy az egyetemi vezetők nyitott, a fogyatékossgal élőkkel, az elvállalt feladatokkal szemben elfogadó attitűddel rendelkező személyt válasszanak koordinátornak.

A koordinátorok ellenőrzése

A szakmai háttértámogatás mellett az **ellenőrzés hiányáról** is szólnunk kell. A koordinátorok szakmai felkészültségét és munkáját, a fogyatékossgal élő hallgatókkal kapcsolatos feladatellátás hatékonyságát, a hallgatói normatíva felhasználását egészen a legutóbbi időig nem kontrollálta senki.⁸ Arról nincs információnk, hogy a minisztériummal a normatíva felhasználása kapcsán szerződést kötő felsőoktatási intézményeket, a felvállalt feladatok teljesítését ellenőrizte-e/ellenőrzi-e a főhatóság. Interjúalanyaink beszámolóí szerint ennek eddigi hiánya mindenesetre a normatíva elszámolásában rejlő anomáliákat eredményezett.

„Ugye évekkel ezelőtt, egy ilyen koordinátori gyűlésen elhangzott, hogy beadják az egyetemek az igényüket, de ezt nem kell dokumentumokkal alátámasztani, úgyhogy a bátrak nyertek. Aki nagyot mondott, az sok támogatást kapott, aki keveset, az keveset. Nem kell ugyanis dokumentumokkal alátámasztani, csak megkérdezik a tanulmányi osztályt, az mond egy számot. És az volt az egyértelmű benyomásom, a sorok közötti beszélgetésekben mindenki kérdezte: „Ti hányat mondtatok?” Volt aki bátor, azt mondat

⁸ Véleményünk szerint ezen munkafolyamatok egy részét nem is az ellenőrzés, hanem a megfelelő képzés segítségével lehet eredményesebbé tenni.

80, és annyi pénzt kapott. Volt, aki azt mondta 5, mert 5-ről biztosan tudott, és akkor öt.” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

Hangsúlyozni szeretnénk, hogy a koordinátori feladatok megfelelő ellátása csak az ellenőrzés révén nem biztosítható. Egy megfelelő rendszer kiépítéséhez és fenntartásához más, az eddig megfogalmazott és a továbbiakban bemutatásra kerülő tényezők szerepét is figyelembe kell venni.

Státuszhalmozás

A fogyatékosügyi koordinátorok tapasztalatunk szerint **több más státusz**, beosztás mellett végzik teendőiket, az esetek többségében valamilyen oktatási, tanulmányi ügyvitelhez kapcsolva feladataikat.

„Hogy én lettem a koordinátor, annak az az oka, hogy a fogyatékkal élő hallgató tipikusan tanulmányi jellegű problémával fordul a karhoz, hogyha fordul. Ekkor legalább egy helyen van. Tehát nálam fut össze a felvételi, a vizsgáztatás, tehát mindazok a szituációk, amikor a fogyatékkal élő hallgatónak az esélyegyenlőségét biztosítani kell, az tanulmányi vonalon fut össze. Tehát ez az egész ebből a praktikus megfogalmazásból...” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

A státusz halmozás a fogyatékosággal élő fiatalok hatékonyabb érdekképviseletét is eredményezheti. Ha a koordinátor ugyanis elsődleges munkaköre miatt jó érdekérvényesítő képességgel és kapcsolatrendszerrel rendelkezik, azt a sérült hallgatók ügyeinek az intézése során is fel tudja használni. A párhuzamos feladatellátásnak azonban hátrányai is vannak.

Az elsődleges (másodlagos, harmadlagos) munkakör esetleg nem hagy elég időt és energiát a fogyatékosággal élő fiatalokkal kapcsolatos teendők elvégzésére.

A koordinátorokat sokszor elsődleges státuszuk alapján tudják beazonosítani az egyetemeken, főiskolákon. A fogyatékosággal élőkkel kapcsolatos feladatvállalás ezért rejtve marad nem csak a sérült hallgatók, hanem a felsőoktatási intézmények más szervei előtt is. Ha ezek az egyetemi

egységek nem ismerik a koordinátori funkciót – azaz nem tudják, hogy milyen feladatokkal, jogosítványokkal rendelkezik egy koordinátor –, akkor a hallgatók érdekeinek a megfelelő helyre történő „becsatornázása” nehézségekbe ütközhet.

„Ezt azért látod így, mert központi intézményi szinten nincsenek becsatornázva a problémák. Ott nincsen becsatornázva, hogy intézményi szinten nincsenek meg a csatornák, nincsenek meg a hivatalos utak, nincsenek meg az úrlapok. (...) Mert a koordináció, ami az egyetemen van, az nagyon jó, csak ha nem ismerik más hivatali egységekben, csak az adott kari hivatalokban, illetve egyéb helyeken, az lehet, hogy egy icike-picikét kevés.” **(Részlet egy hallgatói önkormányzat elnökével készült interjúból)**

A normatíva nyomon követése

A normatíva nyomon követése véleményünk szerint a jó érdekérvényesítő képességgel rendelkező, feladatát lelkiismeretesen végző koordinátorok számára nem jelent problémát. Interjúink során azonban többen jelezték: a **kiemelt normatívára** vonatkozóan **nem rendelkeznek információval**. Ezeken a helyeken ezt a pénzösszeget nagy valószínűséggel nem a fogyatékossgal élő fiatalok támogatására fordítják, hanem más területre csoportosítják át.

„Utólag kiderült, hogy azért a látássérült hallgatóknál, ugye ezt lehet látni, és ő velük aláírták azt, hogy írásbeli vizsga helyett szóbeli kedvezményt kérnek, tehát a fogyatékossguk miatt engedményeket kérnek, és ezzel, hogy ők ezt aláírták, ezzel a kiemelt normatívát is az egyetem igényelhetette. Nem tudom, hogy mennyire igényelte, és mennyire nem, mert nem látok bele a gazdasági dolgokba. De az biztos, hogy ebből semmit nem láttak a hallgatók. Ez az, ami miatt a másik nagy harcunk megy. Jelenleg a gazdasági csoport vezetőjénél próbáljuk meg kieszközölni azt, hogy ennek a kiemelt normatívának járjunk utána.” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

A normatíva nyomon-követésének problémája elsősorban a kiemelten forráshiányos felsőoktatási intézményeknél jelenik meg. Ezeken az egyetemeken és főiskolákon további nehézséget jelent, hogy a beszámolók szerint a kincstár is többször késve utalja át az igényelt pénzüsszeget. Ennek (is) köszönhetően az intézmények forrásátcsoportosításokra kényszerülnek.

„A kincstár folyamatosan késik. (...) Nálunk havi keretgazdálkodás van, bontások vannak, negyedévesek... Hogyha megkapom a 12 millió forintomat egy évre, akkor azt 1.000.000 Ft-onként kapom havonta. Tehát január végén ott kéne, hogy legyen 1.000.000 Ft-nak a témaszámon, aminek költhetőnek kéne lennie. Ehhez képest irgalmatlan nagy csúszással szoktak érkezni a dolgok. Pillanatnyi mérlegjavítás vagy egyéb szempontokból a kisebb, kevésbé mozgó témaszámokra érkező kisebb összegeket összevonják más, nagyobb témaszámokra. Bér-témaszámra... Nem arról van itt szó, hogy itt bármiféle negatív dolog történne, mármint hogy kimennének pénzek, hanem egyszerűen bérre kell ezeket az intézménynek begyűjtenie. Elég sokszor a pénzügyi mérleg miatt úgy hozzák össze, hogy esetleg december 2-án jut erre a témaszámra pénz. Többször megesett már hasonló. Aki keretgazdálkodik, az ezeket látja. A magyar közintézmények ilyenek. (...) Ahol ilyen léptékű összegekkel gazdálkodnak, ott gyakran megtörténik, hogy kicsit késik a dolog. Ezt viszont a hallgatók, illetve az ebből élők bánják.” **(Részlet egy hallgatói önkormányzat elnökével készült interjúból)**

Interjúink során azt is tapasztaltuk, hogy a **normatíva felhasználása kapcsán bizonytalanok** a fogyatékosügyi koordinátorok. Nem tudják, hogy milyen berendezések és eszközök vásárolhatóak, hogy milyen szolgáltatások finanszírozhatóak ebből a keretből. Mindez a koordinátorok képzésével kapcsolatos igényekre, illetve – ahogy arról még a későbbiekben szólni fogunk – a szakmai háttértámogatás hiányára enged következtetni.

A koordinátorok főbb problémái

A fogyatékosügyi koordinátorok számára **nem biztosított a szakmai háttértámogatás**. Bármilyen problémájuk van, azok megoldásában csak magukra hagyatkozhatnak, döntéseikért a felelősség csak őket terheli. Irányadó jogszabály csak az ominózus 29/2002-es OM rendelet, a konkrét,

hétköznapi esetek kapcsán azonban még az itt megfogalmazottak figyelembe vétele esetén is kétségek merülhetnek fel. Interjúalanyaink az esetek többségében nem ismertek olyan fórumot, segítséget, személyt, akihez problémáikkal fordulhattak volna: egy mindenki számára elérhető, szakmailag kompetens forrás tehát nem biztosított. Bizonyos koordinátorok egymás között ugyan kialakítottak egyfajta szakmai kapcsolatot, így tapasztalataikat, gondolataikat meg tudják osztani egymással, de az ilyen fajta horizontális információáramlás elhanyagolható.

„Én azt látom, hogy valahányszor ilyen koordinátori tárgyalásra, vagy FETA megbeszélésre elmegyek, még mindig tudnak tőlünk kérdezni. Hogy ezt hogy csináljátok, azt hogy csináljátok. Pedig nekem is vannak olyan bizonytalanságaim, amiben rettenetesen jó lenne, hogyha valahonnét a minisztériumból, valaki meg tudna támogatni. De még a telefon se működik.” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

„Ez is egy lényeges dolog lenne, hogy felsőoktatási intézmények egymást tudják tájékoztatni a következő feladatokról, és dolgozhassanak. Nem szép dolog, amit most készülőök mondani. Az oktatási minisztérium nem áll jól ebben a kérdésben. Tudom, hogy van jó szándékú felelőse a dolognak, valószínűleg képzett is ezen a téren. De nem tud segíteni a problémáinkon.” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

Az igényelt információk és a szakmai párbeszéd hiánya nem csak a hétköznapi, konkrét esetek megoldásában jelent problémát. Több beszélgetőpartnerünk a koordinátori feladatellátást alapjaiban érintő kérdést, kételyt fogalmazott meg. Visszatérő probléma volt például, hogy a fogyatékosügyi koordinátorok nincsenek tisztában azzal: a fogyatékosággal élő hallgatók képességeik hiánya miatt eltanácsolhatók-e bizonyos szakokról.

„Nekem vannak azért lelki problémáim, szakmai lelki problémáim, hogy gyerekek közé szabad-e engedni olyant, aki nem tudja, hogy hátulról milyen hatások érik, mert az ő hallókészüléke azt már nem tudja továbbítani. Vagy szabad-e úgy beengedni egy leendő tanárt a gyerekek közé, akár gyakorlatra is, hogy tudjuk, hogy piszkálni fogják a gyerekek, mert a gyerekek tudnak kegyetlenek is lenni. És a külső jegyek azok üzennek számára, és azt, hogy itt kezd meg. (...) Ha így engedek be hallgatót, egy leendő szakmai kompetenciának híján, akkor vajon mit fog kezdeni ezzel a helyzettel, kell-e őt védeni,

vagy nem. Mit kell vele csinálni? Vagy eltanácsolni. Én már tettem ilyet is. Mert úgy érzem, hogy ez nekem feladatom. Ha valaki egy bizonyos szakon reménytelenül nem tud érvényesülni, akkor nézzünk egy másikat.” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

További problémaként lehet megjelölni, hogy a **hallgatókkal történő kapcsolatfelvétel** is nehézségeket rejt magában. Ha egy fogyatékosággal élő fiatal felkeresi a koordinátort, akkor a részéről megjelenő igényt figyelembe lehet venni, azok kielégítése érdekében lépések tehetők. Ennek hiányában azonban a koordinátor magára utalt: nem tudja, hogy hány sérült fiatal jár az adott egyetemre, főiskolára, nem tudja, hogy mik a főbb problémák, illetve hogy azokat milyen eszközökkel lehetne megoldani. A kapcsolatfelvétel annál is nehezebb, mivel sok sérült fiatal magát nem akarja fogyatékosággal élőknek definiálni, ezért nem regisztrálja magát a koordinátornál.

„Én annyit tennék hozzá, hogy egy fogyatékkal élő hallgató nagyon ritkán fog odamenni bármelyik fórumhoz, és hogy én ez vagyok. Tehát nem szereti elmondani egy hallgató mindenkinek, hogy mi a problémája, mert... Én nem tartozom ennyire nehéz vagy súlyos kategóriába, mert az én problémám annyira nem látványos, vagy súlyos, találkoztam már sokkal súlyosabbakkal természetesen. De én se tudok minden fórumhoz odamenni, és reklámozni ezt. Mert akkor eleve az életvitelemnek meg kéne változni, az életfelfogásomnak ahhoz. Én semmiképpen se akarom azt, ami ez az önsajnáltság, önsajnáltság, amit nagyon sok hallgatónál meg lehet figyelni, aki fogyatékkal él.” **(Részlet egy fogyatékosággal élő fiatallal készült interjúból)**

K: Mikor te egyetemre jelentkezted, akkor te jelezted azt, hogy mozgássérült vagy?

V: Nem, mert én nem tartom magam mozgássérültnek. A fél oldalamra lebénytam még fél évesen. Születéskori rendellenesség volt, csak nem vették észre fél éves koromig. A fél oldalam olyan volt, de most már csak a kezem. Akkor is csak a kezemen látszott. Én úgy gondoltam, hogy én igazából nem vagyok mozgássérült. **(Részlet egy fogyatékosággal élő fiatallal készült interjúból)**

A koordinátorok szakmai háttértámogatásának a hiányával magyarázható, hogy több interjúalanyunk szerint jogsértő, ha ő szólítja meg, keresi fel a fogyatékosággal élő fiatalokat. A kompetens szakmai segítség és a

megfelelő képzések hiánya tehát már a kapcsolatfelvétel stádiumában megnehezítik a fogyatékossgal élő fiatalok tanulmányainak a segítését.

„Ha valakiről tudom, hogy fogyatékkal él, amikor bekerült, személyesen akkor se keresném meg, hogy én vagyok a koordinátor. Lehet, hogy ha kinéznék, és látnám, akkor se mennék oda hozzá, mert fenntartásaim vannak, hogy nem tudom, hogy az ő személyiségi jogait mennyire sérti, hogy én egy ilyen dologgal...nem tudom.” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

Az információkat nem csak a fogyatékossgal élő fiatalokkal foglalkozó munkatársak tudják nehezen eljuttatni a célcsoporthoz. A hazai felsőoktatási intézményeket egyre nagyobb hallgatói létszám jellemzi, emiatt egyre nehezebb a szükségesnek, fontosnak ítélt hírekről, beadási határidőkről vagy éppen elmaradt órákról értesíteni az érintetteket.

A koordinátori státusszal kapcsolatos bizonytalanság, az ezeket a feladatokat ellátó személlyel kapcsolatos információhiány nem csak a hallgatók és a különböző egyetemi szervek kapcsán figyelhető meg. Sokszor maguk a **koordinátorok sincsenek tisztában** azzal, hogy az egyetemi hierarchián belül **milyen feladat-, és hatáskörrel rendelkeznek**, kinek tartoznak beszámolási kötelezettséggel, milyen kényszerítő mechanizmusokat tudnak működtetni céljaik elérése érdekében.

„Én ebben azt érzem, hogy ez mégis csak egy teljesen új valami. És hogy ez kell. De ez főleg a fogyatékosok oldaláról lett ez kitalálva, tehát az ő segítségükre, és nem annyira a szervezet oldaláról lett átgondolva. Hogy a szervezetbe hogyan illeszthető ez be. Egy ilyen koordinátor. Hol van az ő helye, mit csinál, milyen jogosítványai vannak? Milyen jogosítványai vannak ezen a pénzen kívül? Mi felett rendelkezik, ki figyel a szavára, vagy egyáltalán hogy van ebben benne? És tulajdonképpen rá vagyok utalva az egyetem jóindulatára, a vezetőség jóindulatára, hogy mennyire értenek ezzel az egészszel egyet, mennyire pártolják, mennyire nem. Amíg nem nagy dolgokról van szó, amiket el lehet intézni ilyen kisebb dolgokkal, hogy akkor hadd kapjon már egy írásbeli jegyzetet ez a gyerek, mert ebből tud felkészülni, addig nincs ezzel gond. De szerintem ott fog ez megnyilvánulni, amikor már valami nagyobb kérés vagy nagyobb változtatni való lesz, nagyobb beruházni való. Hogy akkor az mit jelent, hogy valaki koordinátor?” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

A legnagyobb problémák az érdekérvényesítés kapcsán jelennek tehát meg. A sérült hallgatókkal kapcsolatos adatok nyilvántartása vagy a segítségnyújtási lehetőségek biztosítása nagy valószínűséggel mindenféle nehézség nélkül megoldható. A nagyobb volumenű beruházások – csakúgy, mint a normatíva felhasználása – kapcsán azonban csak javaslattevői jogkörrel rendelkeznek a koordinátorok. Mivel a kiemelt normatívából semmiféle komolyabb fejlesztés nem valósítható meg, ezért az akadálymentesítés finanszírozása szempontjából az intézményi vezetők támogatása elengedhetetlen. A forráshiányos intézményekben emiatt – főleg a kiépítetlen kapcsolati tőkével rendelkező koordinátorok esetében – nehézségekbe ütközhet a hatékony érdekképviselet. Természetesen a törvények adta határidők miatt ezek az egyetemek és főiskolák is rá fognak kényszerülni, hogy az akadálymentesítés feladatát megoldják. A speciális berendezések és segédeszközök megvásárlása, az ilyen fejlesztések lebonyolítása azonban jobb, ha a koordinátoron keresztül artikulált hallgatói igényeknek megfelelően történik.

Az **információhiány** a fogyatékossgal élő **hallgatók esetében is megfigyelhető**. A legtöbb fiatal interjúalanyunk nem, vagy csak korlátozott mértékben ismerte, hogy mi lenne a fogyatékosügyi koordinátor feladata. Véleményünk szerint ezzel (is) magyarázható, hogy interjúalanyaink sokszor **kritikát fogalmaztak meg** az ilyen státuszt betöltő személyekkel szemben.

V: Én másképp csinálnám ezt a munkát, mint ahogy a koordinátor.

K: Miért, hogy csinálja ő?

V: Azt nem tudom, hogy ő hogyan csinálja, szóval lehet, hogy nagyon jogtalanul hordom én őt le, nem akarom őt én lehordani, nem arról van szó. Csak én nem veszek észre semmi munkáját, tudod. Tehát lehet, hogy ő csinál dolgokat, csak az hozzánk nem jut el. Tehát szerintem ennek egy kicsit szervezettebben kéne mennie, kicsit emberségesebben kéne mennie, és hatékonyabban. **(Részlet egy fogyatékossgal élő fiatalallal készült interjúból)**

A hallgatók nem tudják azt, hogy a koordinátoroknak mi a feladatuk, ezzel összefüggésben azzal sincsenek tisztában, hogy milyen lehetőségeik vannak.

Nem tudják azt, hogy a koordinátort is kötik bizonyos szabályok, hogy ő se rendelkezik végtelen pénz-forrásokkal. Természetesen a negatív értékelések akkor helytállóak, ha a koordinátori státusz nem takar valós együttműködést és érdekérvényesítést.

A hallgatókkal történő együttműködés szempontjából további fontos tényező, hogy a koordinátorok nem tudnak lépéseket tenni akkor, ha a fogyatékossgal élő hallgatók maguk akarják megoldani problémáikat, és kifejezetten visszautasítják a segítséget. Ez a hallgatói mentalitás az önálló életre való törekvés szempontjából érthető és elfogadható. A hallgatói érdekek megfelelő képviseléséhez azonban a szolgáltatásokkal kapcsolatos igények és a tanulmányok során felmerült problémák ismerete elengedhetetlen.

Végül jelezni kívánjuk, hogy jelenleg a koordinátori feladatokat ellátó munkatársak szakmai előmenetele nem biztosított, az egyetemi hierarchián belül – ennek köszönhetően is – megbecsültségük alacsony. Véleményünk szerint ezért ezen a területen is olyan **továbbképzési lehetőségeket** kellene biztosítani, amely vonzóvá tehetik ezt a státuszt.

„Szerintem jobb lenne, ha az egyetemek vennének fel koordinátort saját állományba. Ez elég nehéz, mert elég erős létszám stop van, és akkor hogy csak ezzel foglalkozzon valaki, az nagyon sok. Nem is kell. Nyugodtan foglalkozhat mással is. De ha neki a másokban sokkal több a kihívás szakmailag, sokkal nagyobb az előremeneteli lehetőség, sokkal több dolgot ér el, akkor a koordinátori szerepe le fog csökkenni. (...) És szerintem ennek a posztnak a megcsinálásához feltételeket kéne szabni. A koordinátor ilyen és ilyen típusú szakképesítéssel rendelkezik, ennyi és ennyi konferenciapontot gyűjtött be, ilyen és ilyen szakmai előmenetelt csinált, ilyen és ilyen rendezvényt csinált, ennyi hallgatóval foglalkozott. Még akkor is, ha adott esetben az egyetemnek nincs is ilyen hallgatója. De legyen naprakész, és legyen felkészítve. Tehát kapja meg azt, ami egy tudományos szakmához tartozik. Ez egy pozíció. Az egyetemi hierarchiában pedig három dolog számít. Hogy milyen fizetésed van, hogy van-e előtted karrier lehetőség, és hogy tudományosan tudsz-e fejlődni. Ezeket kéne megadni egy koordinátornak, hogy ő élvezze azt, hogy koordinátor. És ne csak egy nyűg legyen a nyakán, hogy rásózták.” **(Részlet egy fogyatékossgal élő hallgatókat támogató szervezet elnökével készült interjúból)**

Összefoglalás

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a koordinátori rendszer **ellentmondásokkal terhelt**. Az ilyen jellegű munkát végzők legtöbbször **más státuszokkal párhuzamosan**, sokszor **felsőbb utasításra felvállalva, juttatás nélkül** végzik teendőiket. A koordinátorok általában semmilyen, a fogyatékossgal élők helyzetének és problémáinak a megértését segítő **képzésben nem vettek részt. Szakmai háttértámogatásuk** jelenleg **nincsen**, a hétköznapi munkák során felmerülő problémáikkal nem tudnak hova fordulni.

A gyenge érdekérvényesítő képességgel rendelkező koordinátorok csak nehézségek árán tudják a sérült hallgatók érdekeit képviselni, hiszen sokszor az egyetem különböző szervei előtt sem ismert ez a beosztás, illetve a beosztással járó feladatok köre. Több helyszínen tapasztalhattuk, hogy maguk az érintettek **sincsenek tisztában** saját feladat-, és hatáskörükkel.

A definiálatlanság és az **információhiány** a fogyatékossgal élő **hallgatók körében** is megfigyelhető: fiatal interjúalanyaink csak ritkán tudták meghatározni a koordinátori feladatok körét. Valószínűleg ez (is) magyarázza, hogy sokan kritikával illeték az esélyegyenlőségi referenci teendőket ellátó személyt. A két fél kapcsolatát más szempontból is az információhiány jellemzi. Ha a sérült fiatalok nem veszik fel a kapcsolatot a koordinátorral, akkor az nem rendelkezik információkkal a felbukkanó problémákról és igényekről.

A vizsgált rendszert tehát elsősorban a megfelelő **képzés** és a **szakmai háttértámogatás** biztosításával, a feladatvállalásért járó **juttatás** garantálásával és lehetőleg az **önkéntesség** bevezetésével lehetne hatékonyabbá tenni.

Pozitív gyakorlatok

A felkeresett felsőoktatási intézmények között több pozitív gyakorlatot kialakító szervezetet is megismerhettünk. Mivel ezek példa értékűek lehetnek más egyetemek és főiskolák számára is a fogyatékossgal élő fiatalok tanulmányainak a támogatása szempontjából, ezért az ilyen tapasztalatainkról külön fejezetben számolunk be. Ezek a modellek egyrészt a fizikai, másrészt az információs akadálymentesítéssel kapcsolatos beruházásokat, valamint szolgáltatásokat takarnak. A pozitív gyakorlatok között szólnak a sérült fiatalok élethelyzetének és problémáinak a megértését elősegítő képzésekről is.

Az ELTE Lágymányosi épületében példaértékűnek mondható a **lift** akadálymentesítése. A látássérült hallgatók számára nagy segítséget jelent, hogy az érintőpanelek mellett **dombornyomással**, Braille-ben is feltüntették az emeletek számozását. Emellett **hangosan bemondja**, hogy milyen szinten áll meg éppen a felvonó és milyen irányba indul tovább.

A **főbejárat akadálymentesítése** véleményünk szerint nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a mozgásukban korlátozottak társaikkal egyenrangú félként vegyenek részt az oktatásban. Egy ilyen átalakítás után már nem csak a hátsó és oldalsó bejáratoknál – távirányítással, vagy éppen csak hosszas kaputelefonozás után nyíló ajtókon keresztül – tudnak a hallgatók az épületbe bejutni. Ebből a szempontból példa értékű a Miskolci Egyetem új épülete, ahol a főbejárat mellett építettek fel egy alacsony dőlésszögű rámpát. (Igaz, itt is zárva találtuk a rámpa végén található ajtót.)

A Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola a fizikai akadálymentesítés területén (is) jelentős eredményeket ért el. A főiskola épületében a padlón található tapintható **vezetősávot**, az ajtók és fordulók előtti **tapintható jelzést**, a lépcsőkön sárga **vonaljelzést** alakítottak ki. A lift itt is beszélő, az

ajtókon Braille jelzés van. Ezen beruházások megvalósítása előtt – még a tervezés szakaszában – az **érintett hallgatókat tesztelésre** kérték fel.

A hallgatói **igények feltérképezése** szempontjából ugyancsak példaértékű a Budapesti Műszaki Főiskola. Itt a fogyatékosügyi koordinátor az akadálymentesítés módjának, területeinek és ütemének a meghatározása előtt felvette a kapcsolatot több, a fogyatékosággal élők érdekvédelmével és képviselésével foglalkozó szervezettel. A konkrét beruházások során már az ő véleményezésüket is figyelembe fogja venni a főiskola.

A különböző eszközök, berendezések és számítógépes alkalmazások megvásárlásával, meghatározott beruházásokkal az **információhoz** való hozzájutást tudják segíteni a felsőoktatási intézmények. Az alábbiakban a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Karon történt, a könyvtár látássérült hallgatóinak akadálymentesítését célzó fejlesztéseket ismertetjük:

Számítógépes munkaállomás JAWS, MAGIC programokkal, szkennelvel, Braille nyomtatóval. Olvasótelevízió aliglátó, gyengénlátó hallgatóknak, domborító készülék speciális papírokkal tapintható ábrák készítéséhez. Kölcsönözhető speciális jegyzetelő készülékek (Memona és Braille 'N Speak). A speciális szükségletű hallgatók kölcsönözhetnek nagyítót, távcsöveket, JAWS programokkal futó hordozható számítógépeket, digitális diktafonokat. Indukciós hurok kialakítása is megoldott. **(A helyszínen tett látogatásunk és a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola fogyatékosügyi koordinátorának írásbeli beszámolója alapján)**

Tapasztalatunk szerint a hallgatóság számára kialakított **tanácsadó és információs központokban** működő koordinátorok a **fogyatékosággal élő fiatalokat** jobban **el tudják érni**. Ha a fiatalok előtt ismert az adott szervezet segítő funkciója, elérhetősége, akkor a különböző problémákkal könnyebben fordulnak ezekhez a – sokszor ugyancsak a diákság soraiból kikerült munkatársakkal dolgozó – szervezetekhez.

A korábbiakban már bővebben írtunk arról, hogy milyen fontos szerepe van a közoktatásnak a fogyatékosággal élő fiatalok esélyegyenlőségében. Az ott tanító pedagógusoknak a sérültekkel kapcsolatos attitűdjei és ismeretei

nagyban befolyásolhatják a fiatalok továbbtanulását. A fogyatékosággal kapcsolatos ismeretek terjesztését magára vállaló **képzésnek** ezért nagy szerepe lenne a pedagógus társadalmon belüli előítéleteknek a csökkentésében. Egy ilyen oktatással nem elsősorban a jelenleg már tanító pedagógusokat, hanem leginkább a még tanárképzésben részt vevő hallgatókat kellene megcélozni. A sérült személyek bemutatására, élethelyzetükre és a felmerülő nehézségekre koncentráció képzésben nem csak a leendő tanárok, hanem az egyéb szakon tanuló egyetemi és főiskolai hallgatók részvétele is hasznos lenne. Ilyen irányú előrelépések tudomásunk szerint eddig a Pécsi Tudományegyetem történtek.

„...hogyan induljon meg egy curriculum fejlesztés, amiben pilot jelleggel be tudnánk indítani először egy karra, aztán pedig minden szakra kiterjedő felkészítő órát. Tehát lenne egy felkészítő óra, ami eleinte MUK-os kóddal menne, tehát az értelmiségi képzés keretében lenne, és választható lenne. Utána esetleg kötelezővé tehetnénk, és ez arról szólna, hogy mindenki a szakterületén belül, illetve úgy, mint emberi lény, tanuljon meg a fogyatékkal élőkkel együtt élni. Alapvető tolerancia fejlesztésről lenne szó.” **(Részlet a Pécsi Tudományegyetem Hallgatói Önkormányzatának elnökével készült interjúból)**

„A fogyatékosügyi tantárgynak meg kéne jelennie. Az a legszomorúbb, hogy pedagógusok úgy jönnek ki, hogy nem volt alapszinten ismeretük arról, hogy fogyatékos gyerekekkel találkozhatnak. Márpedig lehet, hogy tanítani fog integrált iskolában. Hogyan? (...) Hogy legyen egy ilyen konkrét esélyegyenlőségi tantárgy bevezetve, ami mindenki számára kötelező. Hogy be lehessen ágyazni abba, hogy te mégis egy értelmiségi pályára készülsz, akkor neked, mint értelmiséginek valamit kéne gondolni az esélyegyenlőség témakörben. Fogyatékosokról is, romákról is, a nők és férfiak esélyegyenlőségéről is. Kötelező. Mert különben lehet, hogy lesz egy diplomád, de ugyanolyan suttyó paraszt maradsz. **(Részlet egy fogyatékosággal élőket támogató szervezet vezetőjével készült interjúból)**

A már többször idézett 29/2002-es OM rendelet szerint tanulmányaik során a mozgáskorlátozott és a látássérült hallgatóknak igény szerint **személyi segítő**t kell biztosítani. Már az 1999-es Országos Fogyatékosügyi Program⁹ is szükségesnek tartotta azoknak a szolgáltatásoknak – így a személyi segítő

⁹ 100/1999. (XII. 10.) OGY határozat.

szolgáltatásoknak – a kialakítását, amelyek a fogyatékossgal élő személy önállóságát, esélyegyenlőségét biztosítják.

Tapasztalatunk szerint azonban jelenleg csak kevés hallgató vesz igénybe ilyen szolgáltatást; ahogy arról korábban írtunk, az érintettek inkább az informális csatornákra és ismeretségekre építve alakítanak ki egy saját támogató „stábot”. Ennek a csoportnak a tagjai a fogyatékossgal élő hallgatók speciális igényeit próbálja kielégíteni. Ezek a segítő hálózatok – csakúgy, mint a koordinátorok által szervezettek – legtöbbször **önkéntes alapon** működnek, tagjai sokszor **ellenszolgáltatás nélkül** végzik munkájukat.

Az önkéntes rendszer tapasztalatunk szerint hatékony formája lehet a fogyatékossgal élő fiatalok segítésének. A beszámolók alapján az ilyen jellegű támogatást végzők lelkiismeretesen végzik munkájukat, a sérült fiatalok a legtöbb esetben elégedettek az ilyen szolgáltatásokkal, a szolgáltatást biztosítókkal.

„Akár önkéntes módon olyan eredményeket lehetne elérni, hogy egy-egy ember életében ez hatalmas segítséget nyújtatna. Ezeket a segítőket könyvtározni járnak ezekkel a hallgatókkal, vagy esetleg kivesszük könyvet, és felolvassák diktafonra, amit ők aztán vissza tudnak hallgatni. Akkor ez a közlekedési segítség is nagyon sokat jelent, tehát egy csomó ember, pláne az első éves, aki még nem nagyon tud tájékozódni. Vagy például itt van ez a lány, aki nem lát és nagyon rosszul hall, őt tényleg még a WC-re is el kell kísérni. Mindezt sikerült beindítani.” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

„Teleplakátoltuk az egész egyetemet, hogy önkéntes segítőket keresünk, és hogy aki szíve ügyének érzi...és több mint 20 hallgató jelentkezett, hogy ő segíteni szeretne. Például van egy látássérült lány, aki emellett még nagyot is hall, ő a leginkább kilátástalan az egyetemen, őt X. településről mindig behozták a szülei, akik máshol dolgoztak. Most ezt elvállaltuk, találtunk egy srácot, aki minden reggel kimegy a népligeti busz pályaudvarra fél nyolcra, és onnan bekíséri a Kálvin térig, és ezét másfél órával hamarabb kel, meg indul. És hihetetlen, hogy ezt megcsinálja teljesen ingyen és bérmentve. Én hiszek itt az emberekben...” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

Az esetek többségében a fogyatékossgal élő hallgatók arra törekednek, hogy az ilyen önkéntes munkát végzők is valamilyen juttatásban részesüljenek. Mivel az önkéntes feladatokat általában hallgatók látják el, ezért őket az esetek többségében csak kiemelt ösztöndíj formájában tudja támogatni a képző intézmény.

A rengeteg **külföldi példa** között mi csak azt az angliai DSA (Disabled Students Allowance) rendszert említjük meg **pozitív gyakorlatként**. Ez egy olyan ösztöndíj, amit a fogyatékossgal élők és tanulási nehézségekkel küzdők kérhetnek akkor, ha minimum egy évig járnak olyan kurzusra, amely teljesítése plusz kiadásokkal jár. A támogatást tehát közvetlen a hallgató veheti igénybe, annak felhasználásáról nem a koordinátor dönt. Az ilyen elven működő támogatási rendszer több interjúalanyunk számára is követendő példaként jelent meg.

„A pályázati rendszer azt igényelné, hogy ne pántlikázott pénzként menjen ki. Két dolgot jelentene. Az egyik: nem biztos, hogy az egyetemnek kellene megpályázni. Ennek a rendszernek az a lényege, hogy a hallgató megkapja a pénzt, és onnantól ő, mint vásárló... Ennek két nagyon nagy előnye van. Nem mindegy, hogy kit raknak egy hallgató mellé. Egy hallgatót lehet szarul is ellátni. Ha én veszem meg, akkor van venni jogom. Tehát az mondom, hogy ez az ember engem eddig kísért, de két órát ült a kocsmában, ezért én lekéstem az órámról, akkor én szeretném őt lecserélni. Szerzek újat. Amíg ezt az egyetem biztosítja valamiből, addig ez nem biztos, hogy így megy.” **(Részlet egy fogyatékossgal élők non-profit szervezetének vezetőjével készült interjúból)**

Végezetül jelezni szeretnénk: a koordinátorokkal szembeni **bizalmatlanságot** és **kritikát** nagyban **csökkenthetné**, ha a hallgatók a kiemelt állami **normatíva összegére és felhasználására** vonatkozó információkat – például az egyetem, a főiskola weboldalán közzétett beszámoló alapján – nyomon tudná követni. Ez egyfelől az érintettek regisztrálási szándékát, másfelől a koordinátorokkal való együttműködést támogathatja.

A kutatás tapasztalatainak összefoglalása

A felmérés tapasztalatait összefoglalva elmondhatjuk, hogy a magyar felsőoktatási intézményekben jelenleg nagyon **alacsony a fogyatékossgal élő hallgatók aránya**. A vizsgálat ugyan elsősorban a felsőoktatásra koncentrált, azonban az érintettekkel készült interjúk alapján kijelenthetjük, hogy az egyetemekre és főiskolákra való bekerülésben nagy szerepe van a **szülő, illetve a közoktatás támogatásnak**. A komoly anyagi megterhelést jelentő, felkészítést és személyi segítséget igénylő tanulmányi követelményeket elsősorban az ilyen háttérrel rendelkező fiatalok tudják csak teljesíteni. A felkeresett intézményeknél tapasztalt jellemzők alapján elmondhatjuk, hogy az alacsony reprezentáció a – fizikai és információs – **akadálymentesítés** területén tapasztalható **elmaradásokkal** is magyarázható. Az ilyen területen végzett, anyagi megterheléssel járó beruházások elmaradása sok egyetemen és főiskolán a forráshiányra vezethető vissza. Bizonyos fejlesztések azonban nem jelenítenek meg komoly költség-ráfordítást. Ebben az esetben a fogyatékossgal élő fiatalok igényeinek az artikulálatlanságával, a koordinátori feladatellátásban mutatkozó hiányosságokkal illetve az adott intézménynek a sérült hallgatókkal szembeni érdektelenségével magyarázhatóak a hiányosságok.

A felsőoktatási intézmények vezetői ezeknek a **fejlesztéseknek az elmaradását** sokszor az **alacsony hallgatói létszámra vezetik vissza**. Ez abból a szempontból aggasztó megközelítés, hogy feltételezésünk szerint pont az elmaradt beruházások miatt mond le továbbtanulásáról a sérült fiatalok egy része. Az interjúk során több rektor/dékán is jelezte, hogy akadálymentesítési pályázataikat az alacsony létszámra vonatkozó indokkal utasították el. A központi pályázatok kiíróinak törekedni kell arra, hogy a fentiekben ismertetett mentalitást ne erősítsék az elbírálás során figyelembe vett helytelen szempontok alkalmazásával.

A fogyatékossgal élő hallgatókkal szemben érvényesített **negatív diszkriminációval** csak elvétve és csak bizonyos szakok, karok esetében találkozhattunk.

Az akadálymentesítés területén tapasztalt elmaradások mindegyik fogyatékossgai csoportot érintik. A **mozgássérültek** esetében a fizikai akadálymentesítés hiányosságai az egyetemi és főiskolai épületek megközelítését és az azokban történő közlekedést is megnehezítik, néhol lehetetlenné teszik. A **látássérült hallgatók** számára elsősorban a tananyag és a kötelező olvasmányok digitális formában történő elérhetősége jelent problémát. Csakúgy, mint a digitális formában elérhető dokumentumok felolvasására alkalmas alkalmazásokhoz való legális hozzáférés. A **hallássérült fiatalok** tanulmányait a csak elvétve igénybe vett hangosítás, a diktafon használatát nem engedélyező oktatók nehezítik meg. A **kommunikációban gátoltak** esetében ugyancsak a jegyzetek digitális formában történő biztosítása jelentene nagy támogatást. Itt hangsúlyozzuk, hogy a 29/2002-es OM rendeletben nevesített fogyatékossgai csoportok mellett több egészségügyi – és mentális – problémával küzdő fiatal is tanul felsőoktatási intézményekben. Az ő – kiemelt normatívával és az igénybe vehető kedvezmények meghatározásával történő – támogatásuk véleményünk szerint ugyancsak indokolt lenne.

A fogyatékossgal élő hallgatók érdekérvényesítéséért, a kapcsolattartásért és a segítségnyújtásért felelős **koordinátori rendszer** jelenleg **ellentmondásokkal terhelt**. Az ilyen feladatokat ellátó munkatársak a legtöbb esetben **több státusz**, beosztás mellett végzik teendőiket. A **kinevezések** során általában **szakmai szempontok nem érvényesülnek**, sokszor a felsőbb utasításnak ellenszegülni nem tudó alkalmazottak vállalják fel – kényszerből – a teendők ellátását. A rossz érdekérvényesítő képességgel rendelkező referensek – főleg a forráshiányos felsőoktatási intézmények esetében – nem, vagy csak nehezen tudják

nyomon követni a **kiemelt normatíva** útját. Emiatt afelett csak **korlátozott mértékben tudnak rendelkezni**.

A koordinátorok számára **nem biztosított a szakmai háttértámogatás**, feladataik ellátásra során sokszor csak magukra hagyatkozhatnak.

További problémaként lehet megjelölni, hogy a **hallgatókkal történő kapcsolatfelvétel** is nehézségeket rejt magában. A magukat nem regisztráló sérült fiatalokról a referensnek nem lehet tudomása, így az ő részükről felbukkanó igényeket és problémákat se tudja megismerni.

A koordinátorok sokszor maguk sincsenek tisztában azzal, hogy az egyetemi hierarchián belül **milyen feladat-, és hatáskörrel rendelkeznek**, kinek tartoznak beszámolási kötelezettséggel, milyen kényszerítő mechanizmusokat tudnak működtetni céljaik elérése érdekében.

Az **információhiány** a fogyatékosággal élő **hallgatók esetében is megfigyelhető**. A legtöbb fiatal interjúalanyunk nem, vagy csak korlátozott mértékben ismerte, hogy mi lenne a fogyatékosügyi koordinátor feladata. Véleményünk szerint ezzel (is) magyarázható, hogy interjúalanyaink sokszor **kritikát fogalmaztak meg** az ilyen státuszt betöltő személyekkel szemben. Ezt az információhiányt jól mutatja, hogy interjúalanyaink közül – az ide vonatkozó rendelet szabályozása ellenére – **egyetlen hallgató se véleményezte** még a koordinátor munkáját.

Az egyetemi és főiskolai polgárok munkáját és tanulmányait a képző intézmények szűkös anyagi háttere kedvezőtlenül érinti. A fogyatékosággal élő hallgatók ugyanezen okok miatt halmozottan hátrányos helyzetben vannak.

A felsőoktatási intézmények a **finanszírozási problémáik miatt magas hallgatói létszám „megszerzésére”** törekednek. Az épületek, a kialakított szolgáltatások, egyáltalán az oktatási rendszer azonban eredendően kisebb tömeggel számol. Ez az oktatás légkörének, a tanulmányok elvégzéséhez szükséges feltételek előteremtésének, az informális támogató viszonyok kialakulásának nem kedvez. Egy vidéki egyetemen tett látogatásunk során számoltak be róla: az órafelvétel során mentőket kellett hívni az egyik

hallgatóhoz, mert az oktató aláírásáért tülekedő tömegben elájult. Ilyen körülmények között – azaz az oktatás és a tanulás szabadságának akadályozása esetében – a fogyatékossgal élő hallgatók számára még **nehezebb a tanulmányi és vizsgakövetelmények teljesítése.** Ugyanilyen nehézséget jelent az is, hogy a felsőfokú oktatás átalakításával párhuzamosan folyamatosan változtak és változnak a tanulmányi és oktatás szervezési szabályok.

„Ez a hihetetlen bizonytalanság, ez őket megrázza. Szóval hogyha elképzeled azt, hogy mész vakon, és megszoksz 20 éve egy utat, akkor ha ott valami luk van, vagy akármi, akkor kész. És ők fél évről fél évre kénytelenek abban a bizonytalanságban élni, hogy nem tudják, hogy mi lesz, mert az egyetemen mindig változtatnak. Először volt az, hogy nem kreditesből a kreditesbe, akkor utána a papír iratkozásról az ETR-re, most akkor hogy vegyék fel, ha lecsúsznak a jelentkezésről, ha nincs kirakva pontosan. Most a közismereti tárgyakat nem lehetett megtalálni az ETR-ben februárban, mindenki csak a saját szakos tárgyát. Hát engem naponta hússzor hívtak, hogy akkor most mi lesz, ha ők le fognak maradni, és nem lesz meg a megfelelő kreditjük, és akkor fizethetnek. És ezeket az embereket tényleg sokszerűen éri az, hogy bizonytalan világban élnek. Nekik tényleg az a biztonság kell, hogy az az asztal, amit tegnap ott volt, az ott is legyen. Mert nem látja, ha áttesszük máshova. És ha az egyetemen van egy szabály, vagy van egy dolog, amit ő megtanult, hogy azt így kell csinálni, ha azt másnap átrakják, hogy azt mégsem úgy, akkor neki ez egy hihetetlenül bizonytalanság érzés, és elveszve érzi magát.” **(Részlet egy fogyatékosügyi koordinátorral készült interjúból)**

A fogyatékossgal élő hallgatók esélyegyenlőségének a biztosítása kapcsán elkerülhetetlen, hogy a szélesebb **társadalmi környezetről** is szöljünk. Hiába akadálymentesítenek a felsőoktatási intézmények, hiába végzi a koordinátor munkáját rendkívül hatékonyan, ha az egyetemi és a főiskolai épületek továbbra is megközelíthetetlenek, ha a vonattal és a busszal történő közlekedés több napos előre-tervezést, magas kiadásokat és személyi segítséget igényel.

Az ilyen irányú problémák megszűnése esetén a felsőoktatási intézmények jelenleg kezdeti stádiumban lévő, sokszor átgondolatlan és a hallgatók igényeivel nem számoló beruházásai is jobban el fogják érni céljukat. Ehhez azonban nem csak a megfelelő forrásokat kell előteremteni. Ehhez a „fejekben lévő”, – nevezzük így – **mentális akadálymentesítésnek** kell

előbb megteremtődnie. Ha a hallgatók partnerként fogják kezelni a szakmai háttértámogatással rendelkező, megfelelően kiképzett, munkájáért juttatásban részesülő koordinátorokat, ha az egyetemi vezetők forrásokat tudnak előteremteni a megfelelően artikulált – és figyelembe vett – hallgatói igények kielégítésére, az esélyegyenlőség célját már nem lesz nehéz elérni.

A kutatás módszertana

A kutatás kezdeti stádiumában – 2004. decembere és 2005. januárja között – a vizsgált felsőoktatási intézmények kiválasztása történt meg. Ennek során több szegmentáló szempontot is figyelembe vettünk. Egyrészt arra törekedtünk, hogy a kialakított listába az egyes régiók legnagyobb képző intézményei bekerüljenek. Másrészt tekintettel voltunk arra is, hogy az egyetemek mellett főiskolákat is felkeressünk. Az így kiválasztott intézmények fogyatékosügyi koordinátoraival telefonon vettük fel a kapcsolatot, és kértük fel őket az interjúkon való részvételre.

Ennek a kapcsolatfelvételnek az információ-szerzésen és az interjú időpontjának egyeztetésén túl abban is szerepe volt, hogy a fogyatékossgal élő hallgatókat a koordinátorokon keresztül próbáltuk elérni. Annak érdekében, hogy objektív képet kapjunk az adott felsőoktatási intézmény helyzetéről, a vizsgálni kívánt csoport problémáiról, emellett sérült személyeket támogató non-profit szervezeteket is felkerestünk. Rajtuk keresztül ugyancsak több, fogyatékossgal élő fiatal sikerült elérni. Erre annál is inkább szükség volt, mert a reprezentativitási szempontokat nem csak az intézmények vonatkozásában kellett érvényesíteni. Arra törekedtünk, hogy a mozgás-, látás-, halláskárosult- és az egyéb fogyatékossgal élő hallgatókkal is interjút tudjunk készíteni.

A strukturált interjúk lebonyolítását megelőzően – a fogyatékos hallgatók esetében 5 db, az intézményvezetők és a koordinátorok esetében 2-2 db – mélyinterjút készítettünk annak érdekében, hogy az így szerzett tapasztalatok segítségével releváns kérdéssort tudjunk kialakítani. A véglegesített interjúvázlattal összesen 40, a felsőoktatási intézményekben jelenleg tanulmányait folytató fogyatékos hallgatót kerestünk fel. A fogyatékosügyi koordinátorok közül 20 fővel sikerült a kialakított irányelveknek megfelelően

lebonyolítani a beszélgetést, a vizsgált intézmények vezetői közül 10 fővel találkoztunk.

A véglegesített, és 2005 februárja és áprilisa között lekérdezett kérdéssorokkal az alábbi témákra koncentráltunk:

A **fogyatékossgal élő hallgatók** esetében meg kívántuk ismerni a szakképesítés megszerzéséhez szükséges ismeretek elsajátítása során felmerülő nehézségeket, a törvényi előírások betartása – vagy be nem tartása – mellett fellépő hallgatói igényeket.

Az **intézményvezetők** esetében információt nyertünk arról, hogy a vizsgált szervezetek milyen nehézségekkel szembesülnek a jogszabályi követelmények betartása során.

A **koordinátorokkal** lezajló beszélgetésekkel az esélyegyenlőséget biztosító feltételek megteremtése kapcsán megfogalmazható nehézségeket és feladatokat kívántuk feltárni.

A vizsgálat során a fókuszcsoport módszerét is alkalmaztuk. A koordinátorok, fogyatékossgal élő hallgatók és lehetőség szerint az egyetemi vezetők valamint a hallgatói érdekképviselő tagjaival lezajló csoportos beszélgetések jó terepet adtak a vizsgált kérdéssel szembeni vélemények és attitűdök megfogalmazásának és feltárásának.

A felhasznált módszerek közül még a résztvevő megfigyelések szerepét kell hangsúlyoznunk. Az együttműködésre vonatkozó felkérést elfogadó – és az adott oktató engedélyét megszerző – interjúalanyokat a 2004/05-ös őszi szemeszterzáró vizsgaidőszakban kísértük el írásbeli és szóbeli vizsgáikra. Emellett több, a munkánkat támogató hallgatót végigkísértünk egy átlagos oktatási napon, megfigyelve ezzel az iskolába való eljutás (és bejutás), a kurzusokon való részvétel és az intézményen belüli közlekedés során megjelenő nehézségeket.